

BAJAI HONPOLGÁR

2006. február

XVII. évfolyam 2. (184.) szám

Ára: 200 Ft

Farsangolás a bajai alvégen 1901-ben

Gyulavári József gyűjteményéből

Farsang – téltemetés

A farsang vízkeresztől hamvazószerdáig tart. A középkor óta a gondtalan vigadozás, a táncos összejövetelek, bálók időszaka. Seregnyi népszokás kapcsolódott hozzá. Bajai hagyományai is évszázadokra nyúlnak vissza. Hossza változó, mert a végét az évente más és más időpontra eső húsvét előtti negyvennapos nagyböjt szabja meg. Egy kurta farsangról szólva Karnevál – Csokonai *Dorottya* című komikus eposzában – így vigasztalta a házasságra ácsingózó fehérlépet: „... azt tar-

tom, elég idő annak Hat hét is, akiben virgonc erek vannak. Sőt öt hét alatt is férjhez lehet menni, Akit a legények el akarnak venni.”

Az idei farsang hosszára nem lehet panaszkodunk. Belenyúl a márciusba. Van tehát idő szórakozásra, bálozásra. Híreink szerint ki is használja ezt Baja népe, ha talán nem is úgy, mint hajdanán. Kicsit színét veszítette ez is, mint annyi más. Azt nem bánjuk, hogy a „pártában maradt” lányokat manapság már nem csúfolja senki. De azt

sajnáljuk, hogy a sok-sok farsangi móka, az időszakot záró egykori vidám maskarálás is a múlté, és a kitérülközni vágyó életöröm beszorult az illedelmes polgári bálók és a lármás diszkók termeibe.

Egyvalami azért talán megmaradt. Ezekben a hetekben most is a sötétséget, a komor telet, vele rosszkedvünket temetjük, és bizakodó szívvel várunk tavaszi ragyogást, tettekre serkentő új célokat.

Bálint László

Famatuzsálemek környezetünkben

Az elmúlt év végén jelent meg Pósfai György *Magyarország legnagyobb fái – dendrománia* című könyve, amely az érintetlennek tűnő természet hangulatát élénk varázsoló fotóival és számszerű adataival mintegy leltárát adja hazánk famatuzsálemeinek. Ezt megelőzően, szintén a közeli múltban, több munka is foglalkozott a témával, közülük talán kettő érdemes leginkább kiemelésre. A Nyugat-magyarországi Egyetem honlapjához kapcsolódó <http://oregfak.emk.nyme.hu/> internetes oldal egyfajta adatbázisa a téma iránt érdeklődőknek. A lekérdezések megyékkel, településekkel és fajokkal kapcsolatosan tehetők. Városunkra vonatkozóan három adat szerepel. (Lásd a lap alján!)

A másik forrás Bartha Dénes *Magyarország faóriásai és famatuzsálemei* című összeállítása, amely az Erdészettudományi Közlemények XV. köteteként 1994-ben jelent meg. Hiányossága, hogy Baja határából származó adat nem szerepel benne. Azonban azt, hogy a Kárpát-medence lakóit mindig is foglalkoztatta az óriásra nőtt és a történeti nevezetességű fák sorsa, jól tükrözi a kötet végén található szakirodalmi összeállítás, amely több mint száz tudományos és ismeretterjesztő cikket sorol fel 1879-től napjainkig.

Konkrét paraméterekkel nehéz egy faóriás vagy famatuzsálem jellemzőit megadni, hiszen a megítélés fafajonként, sőt tájegységenként (élőhelyenként) is eltérhet. Mennyiségi adatként leggyakrabban a mellmagasságban mért törzskerület (törzskörméretet) közlik, mivel ez jól tükrözi a fa életkorát, és alapot ad a törzs tömegének meghatározására. Az első két munkában több Baja környéki faóriás is szerepel. Az alábbi áttekintés Pósfai György országos felmérése alapján készült, amelyet összevetünk az internetes adatbázissal, valamint saját megfigyeléseink eredményeivel. A szerző összesen 11 faj (hárs, szelídgesztenye, bükk, platan, tölgy, nyár, fűz, kőris, gyertyán, szil és éger) egyedeit állította sorba törzskörméretük nagysága szerint.

Leghosszabb a tölgyfák listája, amely 204 fa törzskerületét (500-980 cm) tartalmazza. A kimutatásban 11 gemenci tölgy kapott helyet (515-691 cm-es méretekkel), közülük a legnagyobb a Pörbölyi-erdőben, a Címer-fok közelében található. Viszont hiányoznak a felsorolásból a 400 évesnek tartott, védett bácsborsódi

Rákóczi-fák, amelyek a falu északi szélén, a bácsbokodi út mellett állnak. Legfrissebb megfigyeléseink szerint már csak a legnagyobb törzskörméretű egyed (600 cm) egészségi állapota tekinthető teljesen jónak. A középső, csúcsszáradt fa hasonló mért adata 540 cm; a harmadiké, amely már teljesen kiszáradt, 490 cm. A hely érdekessége, hogy a középső tölgy előtt

szentképes oszlop áll. Felújítása, helyreállítása a rajta lévő márványtábla alapján 1987-ben (Bácska török alóli felszabadulásának 300. évfordulója emlékére) dr. Kovács József keszthelyi egyetemi tanár és felesége, Horváth Ágota költségén történt. A falu felé eső, déli fa előtt 2000-ben kopjafát állítottak. Ez a hely a vésés szövege szerint „IV. Béla király pihenőhelye”.

A bácsborsódi három tölgyfa

Kivonat az internetes adatbázisból

Település	Magyar név	Latin név	Kerület (cm)	Megjegyzés
Baja	Fehér nyár	<i>Populus alba</i>	660	P.J. 1967
Baja	Fekete nyár	<i>Populus nigra</i>	810	Egészségi áll.:jó.
Baja	Fehér fűz	<i>Salix alba</i>	690	P.J. 1967

Hogy valóban pihent-e itt a király, nem tudhatjuk, de az biztos, hogy nem ezek alatt a fák alatt.

Ha mérete alapján nem kerülhetett is be egyik országos adatbázisba sem, mindenképpen meg kell említenünk azt a kocsányos tölgyet, amely Baja területén valószínűleg a legidősebb. A Bajai Honpolgárban Bánáti Tibor foglalkozott a Déri Frigyes sétány és a Pázmány Péter utca kereszteződésének a Ciszter Rendház udvara felé eső részén, a honalapítás millenniumi ünnepségei során 1896. május 2-án ültetett három tölgygel, amelyek közül napjainkra csak egy maradt meg és kora bizonyítottan 110 év. A lokálpatriotizmus sikerét jelzi az a kis tábla, amely a fa előtt ennek állít emléket.

A nyárfáknál (összesen 23 db) mindössze 3 gemenci fa adata (685-698 cm törzskörmérettel) olvasható. Pósfai az általa ismert 602-1000 cm kerületű faegyedeket állította sorba, amelyek között azonban nem szerepel a <http://oregfak.emk.nyme.hu/> internetes oldal adatbázisában nyilvántartott fehér nyár és fekete nyár (lásd fenti táblázat). Ezekon kívül a Baja melletti erdőkben is található több olyan nyár, amely jellemzői alapján bekerülhetne az archívumba, így például egy, a Felső-Pandúrban általunk megfigyelt 740 cm kerületű fekete nyár.

Talán még ennél is hiányosabb a fűzfák számbavétele: mindössze 6 famatuzsálemet (törzskörméretük 698-804 cm közötti) nevesít a szerző, amelyek között két gemenci szerepel 698 cm-es és 832 cm-es adattal. A már említett internetes lista 1967-ből származó bajai adata (a pontos helymeghatározás hiányzik) 690 cm-es faegyedről tudósít. Mi is megfigyeltünk két természetes fehér fűzet. Mindkettő az egykori Felső-Pandúr major közelében található. A Házi-tó partján állónak törzskörmérete 720 cm, a Hosszú-tó mellettinek 610 cm. A Házi-tónál lévő példányt 2002 januárjában lefényképezte a szerzők egyike. A fa méretének érzékeltesítésére fia a törzs mellé állt. Talán nem véletlen, ha az ilyen, tiszteletet parancsoló fa lábánál Fekete István *Tüskevár* című regényének Matula és Tutajos közötti párbeszéde jut az arra járók eszébe:

– Én is elnézem néha – mondta Matula –, van benne legalább negyven köbméter fa.

– Más is van benne, Matula bácsi – mondta a fiú, mert úgy érezte, mintha az öreg megbántotta volna –, de én úgy gondolom, azt nem lehet méterrel megmérni ...

Mi is úgy érezzük, hogy egy-egy ilyen famatuzsálem mellett nem illik fejszét vagy láncfűrészelt fogni, a sorsát a természetnek kell elrendeznie. Az általunk

A 720 cm-es törzskörméretű fa 2002. január 12-én

Ugyanaz a fa 2006 januárjában

megfigyelt két nagyandúri öreg fűznel ennek már jól látható nyomai vannak: mindkét fa egészségi állapota – egy-egy főág letörését követően – az elmúlt években jelentősen romlott. De hát ez a folyamat is része életüknek, s a fák haldoklásukban is fenségesek.

A figyelem felkeltésén túl az is célja írásunknak, hogy további helyi adatok

kal, megfigyelésekkel egészítsük ki eddigi ismereteinket, sőt az egyes fákhöz kapcsolódó legendák és kultúrtörténeti adatok összegyűjtésének lehetőséget adjunk. Várjuk tehát azon olvasóink jelentkezését, akik hozzászólásaik közreadásával végső soron famatuzsálemeink hosszú távú megőrzését segíthetik.

Schmidt Antal - dr. Nebojszki László

Dr. Solymos Ede 80 éves

A Türr István Múzeum nyugalmazott igazgatója, városunk díszpolgára, a Bajai Honpolgárnak kezdettől munkatársa, tudós cikkírója élete újabb kerek fordulójához érkezett.

Nem is olyan régen (lám, milyen furra fogalom is az idő), 75. születésnapja alkalmából Merk Zsuzsa ismertette eredményekben gazdag életútját lapunkban (BH. 2001. feb-

ruár). Itt és most csak szeretettel köszöntjük, és további munkás éveket, hosszú, boldog életet, jó egészséget kívánunk neki.

A Bajai Honpolgár szerkesztői

Egy magányos festő biciklije

„A művész magatartása: kívülállás és igény az egyetemességre.”
(Hamvas B.)

Szajkó Istvánnak a már rég tervezett bajai kiállításán klasszikus festészeti műfajok köszönnek vissza, úgymint tájképek, csendéletek, arcképek. Hagyományos műfajokban dolgozik, de azok tartalmilag mégis új irányt mutatnak. Még a kezdet kezdetén – az újvidéki iparművészeti középiskola grafikai szakán, vagy később a zágrábi képzőművészeti akadémián, teljesen mindegy – tudatosult benne, hogy ha képzőművésznek készül, először rajzolni kell megtanulnia. Ez nem újdonság – már a reneszánszban is ez volt az alap – de e klasszikus módszer életrealitását ma sokan vitatják, pedig vitathatatlan tény, hogy a képzőművészetnek, szobrászatnak és az építészetnek a biztos rajz az alapja. Szajkó rengeteget rajzolt, és nagyon megtanult rajzolni. Finom, gyengéd érzésű rajzai ma munkásságának legstabilabb pillérei. Ezek után már nemcsak azt fest, amit tud, hanem amit csak akar.

Rajztudását 1988-ban a budapesti Babits Mihály könyvesboltban is bemutatta a vajdasági írók ökönyál finomságú vonalak gubancával készült tusrajzportréin. Majd 1993-ban a Petőfi Irodalmi Múzeumban állított ki Penovác Endrével remekműű vajdasági íróportréját. Rajztudásának bizonyítékául elég lenne csak e kiállítás ékességét, a *Három tenor*-t említeni, de van más is.

„Az a mesebeli szénaboglya, amiben egyre valószínűtlenebb az, hogy ott az elveszett tű, de annál biztosabb, hogy a hegyén az angyal áll” – írja Pilinszky. Amikor édesapja nyaranta meglátogatja Lókúton, gyakran alszik a szénaboglyákban – mesélte a festő –, és innen az egyik festményének címe is: *Apám álma*.

Legtökéletesebb figuratív festő az absztraktok között – állítják kritikusai. A legnagyobb szaktekintélynek örvendő, korán elhunyt Németh Lajos természetművésznek

nevezte. Művészete nem modernkedik, így élvezhető, és megértéséhez nem szükséges lábjegyzet, és nem elengedhetetlen a dús fantázia sem. Művei inkább a szép figurativitással hívják fel figyelmünket. Függetleníteni tudta magát mások befolyásától, megőrizvén szabadságát. Kialakította saját, egyéni stílusát, a csaknem kihalt műnemet újraélesztette, megtalálta az ideális technikáját, kialakította a legjobban megfelelő munkamódszerét, és a maga választotta életforma kerekévé tette művészetét. Minden korszakában a szép mellett döntött. Nem volt nehéz, mert a szépség szenzibilitásával született, avatott keze van a széphez. Igyekszik megfesteni, ami szép, és ami élmény. Olyan képzőművészetet művel, ami neki is tetszik.

A festő dolga örömet és szépséget nyújtani, hiszen a szépség a művészet lényege.

A kiállítótermeknek pedig a gyönyörködésre hivatott látványtárnak kell lenniük. A szépség befogadására korlátlanok vagyunk. E képek láttán fennkölt érzése támad az embernek, és úgy tűnik, hogy az elmélyülten részletező képeiben visszaadta a szépség becsületét. A szép képeknek igenis helyük van a világban. A csúnyát az ember megnézheti, de nem szabad, hogy lássa.

A bicikli, Szajkó festészetében, mindenképpen egy új fejezetet érdemel. Ha jól tudom, első festői motívuma egy nagy kormánysszarvval ellátott kicsiny kerékpár volt. Azóta ez a kétkerekű, egynyomú, lábajtású közúti közlekedési eszköz állandóan visszatérő motívuma a festőnek. Valamilyen titokzatos, személyes kapcsolat alakult ki közöttük. Úgymond játékos viszonyba kerültek. Biciklijei összeborulnak a boltok és kocsmák előtt, elfekteti őket a hegyolda-

Kompozíció kerékpárral és galambokkal

lakon, völgyekben, játszadozik velük. Megszelídítette biciklijeit, és most már, ha felpattan a nyergükbe – csak a hó tudja megakadályozni, hogy ne így legyen –, úgy kormányozza és oda, ahova csak akarja.

1992-ben felfedezi Lókutát, a Veszprém melletti kis falut, s beköltözik a természet kellős közepébe, „abba a feneketlen zöldbe”. Nem tanulmányozza a természetet, hanem benne él. E vidék inspirálja a festőt és formálja a valóságot, festi a tájat közelről, távolról, és így születnek meg a sajátos hangulatú csendképein a „túlméretezett egék” és a „folyékony tájak”. Csendképek születnek egy zajos nagyvilágban. Itt a szemet pihentető zöldnek megszámlálhatatlan árnyalataihoz született még egy: a bakonyi zöld.

Gondolom, a csend minősége hatotta meg festőnket, és ez a helyi pinccsend csak érleli művészetét. E neszezően csendes tájban a csend festője lett, és azt a világot festi, amelyben él. Csendképeibe nagy előszeretettel beleálmódik egy biciklit vagy egy-két galambot. E képek nézésekor tapinthatóan közel vannak hozzánk a madarak, szinte hallani a galambok turbékolását.

Tisztelt egybegyűltek, merüljenek el e képek világában, „hallgassanak” képeket. Képeit próbálják meg ne csak értelemmel, hanem érzélemmel is nézni, hisz a képek a szemhez és a szívhez egyformán szólnak. Úgy nézzék, mint mikor zenét hallgatnak. A Kis hercegből is tudjuk: jól csak a szívével lát az ember. Ma nagy szükségünk van a szívöröme.

Kemény és kitaró munkával sikerült kivívnia helyét a képzőművészetben, és így szép számú műve talál utat a művészetkedvelőkhöz mind itthon, mind külföldön.

Egy kiállítás akkor jó, ha hangulata van, és ha másképp nem, hát egy-két képet a képzeletében magával visz az ember. Valaki valahol azt mondta: A szép akkor a legszebb, amikor csak szép.

Hölgyeim és Uraim, a Szajkó-képek egyszerűen csak szépek.

Árokszállási Károly

(Elhangzott Szajkó István kiállításának megnyitóján január 20-án a József Attila Művelődési Központban. A kiállítás február végéig tekinthető meg.)

Elmosódó emlékem két „bélás” tanárról

„Csak a szeretet elfogódottságával tudok írni róla; a szeretet a legmagasabb igényesség, és az elfogódottság talán a legigazibb mérték.” (Illés Endre Schöpflin Aladáról)

Sáfrán László

Történelmet és művészettörténetet tanított nekünk négy éven át, a görögöktől a huszadik századig magyar és egyetemes történelmet, mindent és mindenkit, a terv szerint haladva. Akkor mi ezt még nem tudtuk értékelni, de most már látom, hogy széles látókörű, művelt, tájékozott ember volt. Tanítani, magyarázni, táblára írni nem különösebben szeretett, mentes volt mindenfajta pedagógusi exhibicionizmustól. A 45 perces óra általában 30-35 perces feleletésből és 10-15 perces tanári magyarázatból állt, a többi jövő órára

majd olvassátok el a tankönyvből végszóval. Az a tanár volt, akit akkor is szeretni lehetett, ha ő maga semmit nem tett ennek érdekében. Nem messze lakott tőlünk, éthordóban gyalog vitte haza az ebédet családjának. Többször is elkísértem, örömmel vette. Szeretett beszélgetni, büszkén mesélte, hogy rokoni szálak kötik őt össze az akkoriban országszerte ismert Poór testvérekkel: Poór Klárral, aki a 60-as, 70-es években a televízió vasárnap esti politikai műsorát vezette, és öccsével, Poór Péter opera- és táncdalénekesével.

Nagyszerű humora volt, de soha nem süllyedt le egy bizonyos szint alá. Nem mesélt alpári vicceket, nem használt trágár kifejezéseket. Tudott nevetni saját magán is, megvolt benne az intelligens emberekre jellemző önironia. Mondásait, poénjait felírtuk, az érettségi banketten felolvastuk. Látszólag egykedvűen ült a katedrán, álmos szemekkel hallgatta a feleletet, a poénlehetőségeket azonban villámgyorsan kihasználta. Amikor egyik osztálytársnőm művészettörténetórán feleleteskör az mondta, hogy Marcus Aurelius lovasszobra a csatából hazatérő lovat ábrázolja, az osztály felharsanó röhögése közepette azonnal érdeklődni kezdett, hogy hova tűnt róla a lovas.

Aláírását több osztálytársam is megpróbálta utánozni, nekem még ma sem jelent problémát reprodukálni lendületes vonalvezetésű kézjegyét. Sajnos, már csak alig egy évtizedet élt, miután leérettségiztetett bennünket.

Bárány László

Félelmetes kémiaóráinak hangulatára még tisztán emlékszem. Óráit nem szeretjük, mert az óráközi szünetben fel kellett mennünk a II. emeleti kémiai előadóba, ahol hűvös és bűdös volt: a hatalmas hodályban a padok lépcsőzetesen felfelé emelkedtek, elöl hosszú asztal terpeszkedett különböző kémiai instrumentumokkal, mögötte a félelmetes tábla, amelyre rajzok, ábrák, érthetetlen egyenletek kerültek. Soha nem éreztem magam annyira magányosnak, mint amikor remegő gyomorral a zöld színű, többrészes táblára kellett írnom

a kémiai egyenleteke, a tanár úr pedig, tíz méter távolságra tőlem, a terem sarkában állva vészjósló nyugalommal figyelt.

Egyetlen más tantárgy esetében sem vált szét ilyen markánsan a tárgyat tanító tanár iránti szeretet és a tanított tárgy utálata. Ha tantárgyát nem is, Bárány Lászlót mégis minden osztálytársam szerette. Valami múlt század eleji agglégény elegancia jellemezte, mindig gondosan, sőt választékosan öltözött: zöld vagy barna színű öltöny, pasztellszínű vasalt ing, nyakkendő, mellény, tükörfényes cipő. Fehér munkaköpenyét csak a kémiai kísérletek alkalmával öltötte fel, sokszor még akkor sem.

A kísérletekhez olykor igénybe vette a diákok segítségét is. Egyszer engem kért meg, hogy tartsak bele a vastag falú üveg-edénybe egy vékony pipettát. Már az önmagában nevetnivaló volt, ahogy az apró vegyi anyag darabka sísteregve fel-alá száguldozott az edényben lötyögő színes folyadék tetején, ehhez még hozzájárult a tanár úr

komoly, szakszerű magyarázata – a kényeszerűségből visszatartott nevetésrohamok az elviselhetetlenségig fokozták izgatottságomat. Ahogy az ilyenkor törvényszerűen be szokott következni, remegő kezemben eltört a pipetta, az osztály felnyerített, a tanár úr morgott valamit, és elővett egy másikat, de a kísérlet felénél azt is eltörtem. Gyomrom görcsbe rándult, a teremben elszabadult a pokol. Behúzott nyakkal vártam a megérdemelt letolást, a szidást, a kiabálást, az ellenőrzőmbe való beírást, az intőt, a rovót, az iskolából való kicsapást, a további tanulmányoktól való végleges eltiltást – ezek a lehetőségek egyetlen pillanat alatt átfutottak az agyamon. De semmi ilyesmi nem történt, a tanár úr az osztály lassan csillapodó általános derültsége közepette a gyengeelméjűek iránti elnéző szeretettel arra kért, hogy a harmadik pipettát, ha lehet, ne törjem el, mert nincs több.

Szerettük ezt az álszigorú, csendes, magányos, melegsívű tanárt, aki két évvel fi-

atalabb öcsémet is tanította. Egyszer, sok-sok évvel később anyám találkozott vele a városban, és mondta neki, hogy mindkét fia nagyon szerette őt. Anyám szerint ezen elcsodálkozott, de láthatólag jólesett neki.

Ha Baján járva meglátom a III. Béla Gimnázium épületét, amelybe nemcsak én, de gyerekeim is jártak, e két tanár mindig eszembe jut. Igazi pedagógusok voltak, egy kihalóban lévő pedagógus nemzedék talán utolsó tagjai. Ma már látom, milyen sokat kaptam tőlük, mennyit köszönhetek nekik. Szerettem azokat az éveket, és szívesen emlékszem vissza rájuk, valószínűleg azért, mert akkor voltam fiatal. Más idők jártak, mások voltunk mi a 60-as években, mint a mostani gimisek, vagy ők is ugyanolyanok, mint mi voltunk akkor, csak a körülmények változtak meg gyökeresen az elmúlt évtizedek alatt – ki tudná ezt ma már megmondani?

Albert Sándor

Amikor szerzőjük a fenti emlékező sorokat írta, nem sejtette, hogy mire megjelennek, szomorú aktualitásuk támad. Mindnyájunkat, akik ismertük, szerettük, megdöbbenett a hír, hogy Bárány László tanár úr néhány nappal karácsony előtt váratlanul elhunyt. Három évtizedig tanított a III. Béla Gimnáziumban. Családja, tanítványai és volt kollégái mellett szerkesztőségünk tagjai is gyászolják őt.

A madárlány

Farkas L. Zsuzsa grafikái

Szabadnak hitt, sokszor mégis röghöz kötött létezésünk korlátaitól való szüntelen szabadulásvágy irányítja életünk. De ez így van jól, korunkban így is van rendjén. Ha kiolvastuk a könyvet, ha végignéztük a filmet, ha lefényképeztük a várost, ha felépítettük a házat, ha lefestettük a palettánkról

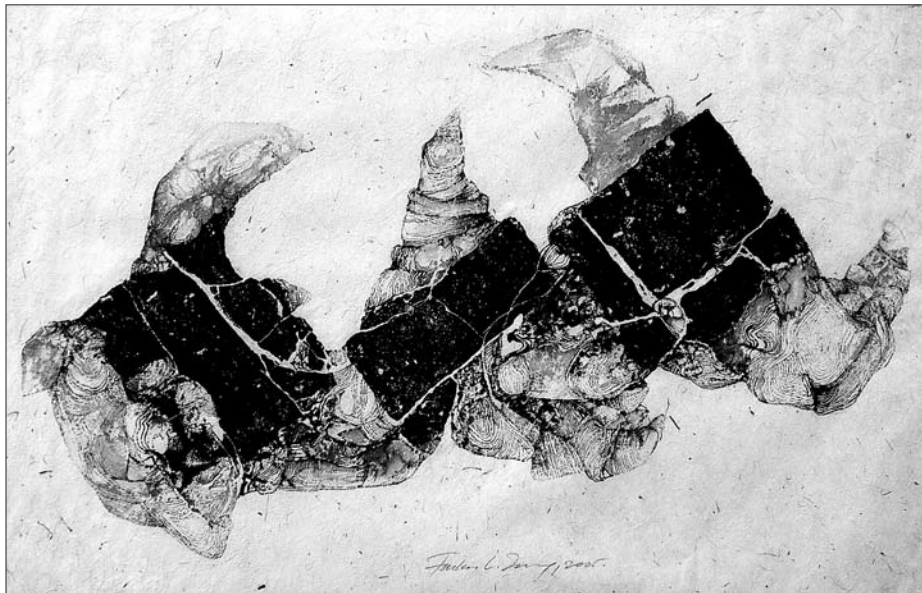
a színeket, és már nem találunk többé számunkra szabadon létező anyagot, nyersanyagot, új harmóniakat, egyszer csak eljön a változás, a változtatni akarás ideje.

Ez a pillanat eljött Farkas L. Zsuzsa életében is. Az újat akarás, a gondolatok más ruhába történő öltöztetése, a látvány minő-

ségének változása. Persze nem feltétlen valamiféle cirkuszi látványosságra kell gondolni, valami megismételhetetlen attrakcióra. Éppen ellenkezőleg: ő ma is a szabadon létező, kezünk nyomán újraformálódó anyag végtelen egyszerűségében rejlő univerzálisat keresi.

Nézzük sorban: itt van mindjárt a legfurcsább, ám legaktuálisabb, s ezért legkézenfekvőbb anyag, a kockakő – az éppen most újjászületőben lévő bajai Szentháromság tér egy pontja. Furcsább, különösebb kapcsolatot el sem tudok képzelni, mint amit Farkas L. Zsuzsa a finom, lehetővékony, érzéken hajlékony, törékeny hidegtű és akvatinta-technika és a súlyos, sűrű, inkább banális bazaltkocka között teremtett. Szinte szerelemmel tanulmányozza anyagát, formáját, tolla ezernyi hajszál-erével fonja körbe. Nem retten meg a spontán módon belőle fakadó sugallatok merészségétől, és nem fordul el a bátor kísérletektől sem.

De nincs ez másképp egyetlen új művel sem. Közönségesen egyszerűek legfrissebb munkáinak „felfedezettjei”: a bazaltkocka, a kockakő, a falfírka, a fába, az utcai padok deszkájába vésett jelek, nyomok, a

Kőemlék II.

Simorgh

tollukat levett madarak, madáremberek és a többiek. Velük, általuk és bennük a túlpa-

rosodott, túlpolitizált, elvárásiasodott, elszürkült, egyenművé váló világ elleni gúnyos, ironikus polémia szócsövéné akar válni. A kortárs világ napról napra elhasználandó tárgyi és emocionális régészeti leleteit tárja fel, ironikus mosollyal kövületként helyezi lapjaira, mintegy konzerválva őket. De bármit emel is föl, bármilyen témát tűz is tollhegyre, mindig végtelen szerelemmel tanulmányozza anyagát. Végtelen szeretettel hajol följük.

Mintha Farkas L. Zsuzsa grafikái olykor szinte természeti jelenséggé válnának, mint azok a különös alakzatok, amelyeket a tenger vize mar a sziklákba, kövekbe, vagy az eső cseppjei hagynak a homokban.

A művész igaz emberi és szellemi mivolta ölt testet legújabb grafikáiban: az anyagban, a tű sercenésének hangjában, és színében, szavak együtteseként azon a

megismételhetetlen módon, amely a művész stílussá vált szellemiségéből fakad.

A madárlány átváltozott. Mint az egyik legnagyobb klasszikus hőse.

„Egy lány állt előtte a folyó közepén: magányos volt és hallgatag, és kibámult a tengerre. Olyan volt, mint akit varázslat változtatott valami furcsa és szép tengeri madárrá. Hosszú, karcsú, csupasz lábszárai finomak voltak, mint a gémé, s csak ott nem voltak hófehérek, ahol egy smaragd szín moszatocska olyanformán tapadt rájuk, mint a testnek valami sajátos bélyege. (...) Magányos volt és hallgatag, és kibámult a tengerre, és megérezte, hogy a fiú is ott van, és tekintete hódolattal borul le előtte, a lány pillantása úgy fordult feléje, mint aki nyugodt egykedvűséggel túri bámulatát, és nincs benne sem felesleges szemérem, se buja vágy. (...) Egy vad angyal jelent meg előtte, a halálos ifjúság és szépség anyala, az élet szép, királyi köreinek küldötte...” (James Joyce: A madárlány)

Számomra James Joyce szavai és Farkas L. Zsuzsa grafikái ugyanarról beszélnek. Arról, hogy a látható univerzum nem más, mint képek és szimbólumok kertje, amelyek számára a képzelet (azaz a művészet) saját helyet és értéket jelöl ki.

Kovács Zita

Farkas L. Zsuzsa tárlata 2005. március 5-ig megtekinthető a Bajai Belvárosi Bemutatóteremben.

Bajai lakos is kutatta az örökmozgó titkát

Világraszóló találmányokat alkotó zseni volt a bajai születésű Kliegl József, aki olyan rendkívüli dolgokat fedezett fel, mint például a betűszedőgép, a hangjegyrőgép. Utca viseli nevét, és szobrászművész ükunokája, Kliegl Sándor által alkotott szobra ott áll a Ferences-templom déli oldala melletti kis parkban. A közelében neveztek el a Deák Ferenc utcából nyíló – a DÉMÁSZ Rt. és a Türr István Múzeum közötti – rövidke közt az elektronika nagy művelőjéről, a bácsi születésű, de bajai kötődésű (ifjúságának színtere volt városunk, itt járt iskolába, itt érettségizett) Déri Miksáról, akinek számos egyéni és társszerzős találmánya kapott szabadalmat.

Mindig voltak olyan polgáraink, akik feltaláltak kisebb-nagyobb jelentőségű dolgokat, melyek a bajaiak alkotói tevékenységét dicsérik. És olyanok is, akiket csak rögeszméjük űzött. Közéjük sorolhatjuk Petrich Károly aranyművest, aki előbb az Új utca 14, majd a Tóth Kálmán utca 26. szám alatt lakott, és szabadalmazásra

beadott találmánya szándéka szerint nem kisebb dolog volt, mint a perpetuum mobile, azaz az örökmozgó. A lehetetlen mindig csábította az élénk fantáziájú embereket. Egykor a bölcsek követ (az alkímia titkos csodaszerét) keresték, mely gyógyítaná a betegségeket, legyőzhetné az öregedést, és segítségével kevésbé értékes fémekből aranyat lehetne előállítani.

Petrich Károly még harmincéves sem volt, amikor megszállottként kezdte kutatni az örökmozgó titkát. Az emberiség története során sokan próbálkoztak ezzel. Minden szabad idejét és pénzét kísérleteire fordította, és mintegy négy évtizednyi munkájának eredményeként 1931. március 6-án jelentette be „Erőgép” névvel találmányát.

Elismertetése körül sok probléma volt. Eleinte bejelentését is elutasította az Országos Találmányi Hivatal, olyan indoklással, hogy az „természetellenes és fizikai lehetetlenség”. Petrich többször is megismételte a bejelentést, de rendre elutasították. Az-

tán 1941. június 6-án értesítést kapott a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróságtól, hogy 9.282/1941. szám alatt „Önműködő gép” nevű találmányáról szóló bejelentését elfogadták. De csak a bejelentést, s ez nem jelentette a szabadalmaztatást.

A feltaláló átváltó készüléke kivitelezésének titkát nem árulta el, kipróbálását így nem igazolhatta szakértői vélemény, bár egy hat súllyal működő modellt is mellékelte a beadványhoz. A tanulmány részletes leírásának másolatát azonban csatolta kérelméhez, hogy jogi szabályozással olgalmában részesítsék, és ezt dr. Fehérváry Dezső bajai közjegyző aláírásával és pecsétjével hitelesnek nyilvánította.

Alkalmam volt elolvasni a tömör leírást, s megvallom, teljesen érthetetlen volt számomra. Arról nem találtam semmiféle adatot, hogy az ötletgazdag feltaláló tevékenységének mi lett a végeredménye. De adatok nélkül is biztos lehet a tippünk: semmi.

Bánáti Tibor

Szagrális helyek Baja környékén

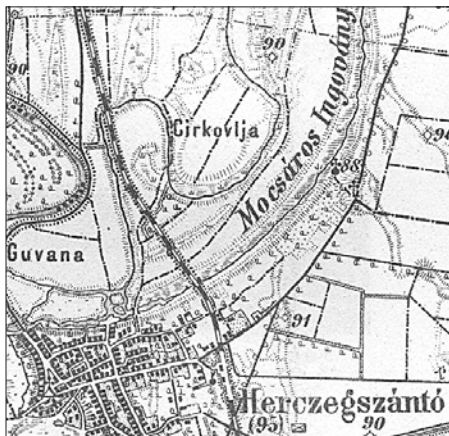
Az újjáéledt Vodica-Máriakert Hercegszántón

A Kossuth Lajos utca északkeleti végén Hercegszántót elhagyva – a régi vármegeyi úton, a falutól mintegy 700-800 méterre – gondosan ápoltságú környezeti útszéli kőkereszt magasodik. Itt rátérve az Igalfőcsatorna (egyres térképeken Mocsáros Ingovány, a helyiek ajkán Gálvocsa vagy Gálbocsa) partjához vezető, egyik oldalán facsémétékkel mostanában beültetett dűlő-útra, jutunk a 2004. szeptember 8-án újjáéledt Vodica-Máriakert kegyhelyhez.

A Vodica-Máriakerthez vezető útleágazás elején álló kőkereszt

Vályi András Magyar Országának leírása című, 1796-ban megjelent könyvében így jellemezte az akkor még Szántóvárnak (az elnevezést az 1904. évi belügyminiszeri rendelet változtatta Hercegszántóra) nevezett községet: „Magyar, és sokacz falu

A kegyhely a Mocsáros Ingovány partján, 88-as magassági jelű pontnál fekszik (első világháború utáni térkép)

Bács Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok; sokaczoknak hivattanak a' katolikus Rátzok, minthogy a' rátz beszédet nagyon meg vonnyák; fekszik Csataliához 6000, Gakovához 6200 bétsi ölnyire; határja három nyomásbéli, 's leginkább kétszeres búzát terem, földgye fekete, erdeje van, szőleje közészerű, nádgya igen kevés, piatzok Baján; a' Magyarok kézi munkával, a' többiek pedig sertésekből szereznek kész pénzt.” Akkoriban a határnak a mai Vodica-Máriakert körül elterülő részét nagyrészt legelőnek és kaszálónak használták: a napjainkban ide látogatók emlékezete és az írott források megőrizte két, a kegyhely kialakulásához kapcsolódó legenda is ehhez a területhez kötődik.

A helyiek elmondása szerint egykor a jószágot az itteni réten legeltették és a területen ásott kút vizéből itatták (a történet egyik tartalmában azonos, de szövegében kissé eltérő változatát dr. Gorjánác Zsivkó a Hrvatski kalendar 1994-es kötetének 170-171. oldalán írta le). Kisboldogasszony napja előtt egy alkalommal e helyütt többen füvet kaszáltak, s közben egyikük – aki mindennap délben is imádkozott – elment a kúthoz vízért. Amint kötéltre kötött korsóját teljesen elmerítette, a vízfelszín hullámozni kezdett. Megijedt, ám ekkor a kútban világosság támadt, s benne a Szűzanya jelent meg, karjában a kised Jézussal. A kép megváltozott, s utána a férfinak úgy tűnt, mintha egy asszonyt látna kezében kislánnyal. Visszament társaihoz, s elmesélte a történeteket. Mindnyájan a kúthoz siettek, de a jelenésből már semmit sem láttak, csak valami nagy belső nyugalom szállta meg mindnyájukat. A férfi szégyellte magát: ő látta a jelenést, míg társai nem. Otthon elmesélte a történeteket: egyesek elhitték, mások nem. A megélt képek hatása éjjel nem hagyta nyugodni és aludni; másnap ismét elment a kúthoz, ahol az előző napi kép fogadta. Összesen három alkalommal ismétlődött meg a jelenés. Gondolkodóba esett, végül megvilágosodott elméjében, hogy közeleg Kisboldogasszony napja, s valójában Szent Annát láthatta a kised Máriával. A jelenések emlékére a kút mellett fűzfát ültetett, és történetét sokaknak elmondta. A helyet bekerítették, utóbb kis kápolnát építettek. A kegyhely gondozása során a fáva magasodott fűzfa elszáradt alsó ágait le

akarták nyelni. Azonban mindenkinek megfájdult a keze, aki a megnőtt fűzfáról száraz ágat akart levágni. Így nem bántották, s a fa idővel teljesen elszáradt és elkorhadt, ekkor új fűzet ültettek helyére.

Utóbbiról a hercegszántói Gorjánác Mária (született 1913-ban) a nagyszüleitől hallottak alapján a következő változatot ismeri: A kegyhely fűzfája elszáradó részeinek lefűrészelésekor a bevágott ágak füstölni kezdtek (nem lobbantak lánggra), ezért a munkát abbahagyták. Elmondása szerint a szent hely területe – mintegy 100 négyszögöl – egyik őse, Periskity Martin adományára (ez az adat említésre kerül a következő bekezdésben részletezésre kerülő Mándity Zsivkó-cikk 100. oldalán is).

A kegyhelyet látogatók másik története szerint az 1830-as években a Babina leđa elnevezésű határrészen szántó Joza Grli in kétségbeesve vette észre, hogy ökrei először hátsó lábukra állnak, majd letérdelnek és fejüket lehajtják (a legenda tartalmában azonos változatát Mándity Zsivkó a Hrvatski kalendar 1997-es kötetének 99-101. oldalán írta le). A földműves ekkor egy közeli fűzfán fényesség közepette – karján a kis Jézussal – Mária alakját ismerte fel. Megilletődve térdelt le, s hangosan imádkozni kezdett; később felnézve már csak távolodó és halványodó fényességet látott. A földműves ekkor ökreivel a faluba sietett, hogy mindenkinek elmondja a történeteket. A szántóvaiai azonnal a jelenés helyére siettek; remélték, hogy ők is látják a Szűzanyát a kis Jézussal. Ahogy terjedt a hír, úgy nőtt a tömeg, s estére már szinte a falu teljes lakossága összegyűlt. Sokan imádkozással és Mária-dalokat énekelve

Virágokert a kegyhely körül az 1950-es évek elején

A csurgó-kápolna az 1950-es években

itt töltötték az éjszakát. A következő napokban délutánonként a helyieken kívül jöttek a környező falvak lakói is: mindenki abban reménykedett, hogy a nem mindennapi esemény a saját bajára és gondjára is kedvező hatással lesz.

Egy ismeretlen helyi népköltő megénekelte a csodás Mária-jelenést, a napjainkra fennmaradt változat a következő:

Mínyájunknak öröme rélszen
mert nálunk bíz csoda történt szépen.
Messzi vidéket e hír bejárta
csoda történt Szántó határába'.
Az égből szállott ő bíz alája,
s gyermekét ő a kezében tartja.
Mennyei fény volt ott körülötte,
koronája csillagoktól fénylette.
Józa bácsi némává változott,
igaz csodát első ízben látott.
Boldogasszony szent szavakat szóla
s egy öreg fűz alá mutogatott:
„Alatta a forrás most felfakad,
ám mondok neked én még szavakat:
Aki hívő, ide gyakran jöjjön,
mert e helyet én most megszentelem!
Néped itt örömmel énekeljen.
Istent szeresse, őt ne feledje!”

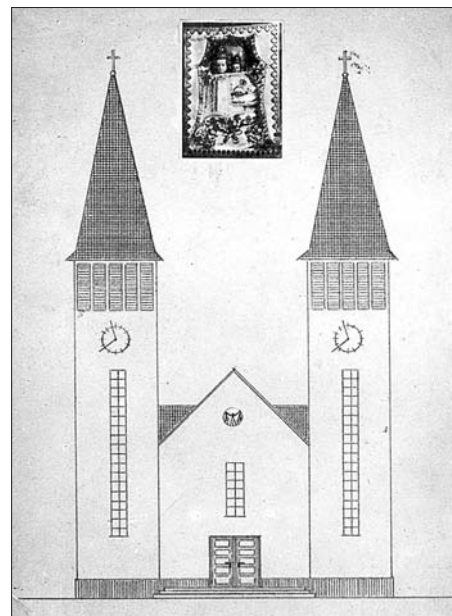
A jelenések kivizsgálása után Klobuciczky Péter kalocsai és bácsi érsek 1838-ban szentelte fel és nyilvánította zarándokhellyé Vodica-Máriakertet. A XIX. század vége felé a kegyhely környezetében szőlőskerteket telepítettek, amelyeket a II. világháború után fokozatosan megszüntettek, és napjainkra szántóföldi növénytermesztés jellemzi a határrészt.

A kegyhely kicsiny kápolnájának építési idejéről és építetőjéről több adat áll rendelkezésre. Balázs József gondnok naplószerűen vezetett Historia Domusában (alcíme Máriakert kegyhely története 1948-) található utalások ezzel kapcsolatosan. Az 1949. november 15-én tett bejegyzés részlete a következő: „Ma voltam Vörös

Ferkó bácsinál és némi kis megbeszélést folytattam Vele. Csak annyit tudtam meg tőle, hogy a jelenlegi kápolna 70-72 évvel ezelőtt épült.” Tehát, az adat szerint a kápolna 1877-79 között épült. Az 1957. február 3-án íródott, a kápolna építése előtti időszakra és az építető személyére vonatkozó utalás: „... a mostani fiatal fűzfa helyén állott a régi fűzfa és arra akasztottak rá egy Mária képet és ott tisztelték a Boldogságos Szt. Szüzet. Akor építette a 9 lapon említett Vörös Ferkó bácsi apja a meglevő Kis kápolnát. Ez a fűzfa törzse még az én gyerekkoromban is megvolt és igen sok képecske és aprób porcelán szobrocska díszítette és volt az odvába be dugdosa. Később ez a fa törzs eltűnt.” A már idézett Gorjanác Mária által ismert szájhagyomány szerint az építés ideje 1882, és „... kolluti német ember építette a régi kápolnát, az a sváb, akinek a fia itt kapta vissza a látását.”

A gondnok 1949. július 22-i feljegyzésében írta, hogy „Én kis koromtól emlékeztem arra, hogy ott két kút volt egy közvetlen a kápolna mögött egy pedig a fűzfához közel.” A feltárt nyomok alapján a felsőt, a kápolna mögöttit tartották a régi forrás kútjának, amelyet a bajai Gajdos János alakított át forrásszerű csurgó-kápolnával. A kegykép is újjászületett: „Ugyan akkor elhelyeztük az oltárban azt az ősi Mária képet is melyet az idő vasfoga már oly csunán megrongált. Ezt a Mária képet újra öltöztettük és javítottuk a szántói apácákkal. A munkákat rajta M. Sibilla szántói születésű nővér és M. Fortuna nővér végezték el igen szépen. Új haját is ragasztották a Szt. Szűz képére mert már a régi ruhácskájával együtt tönkre ment.”

Egykor Pünkösdkor, Nagyboldogasszony és Kisboldogasszony napján tartottak itt búcsút. A közeli falvak lakóinak érdeklődését mutatja, hogy jöttek hívők Béregről, Kollutról (1904 óta Küllöd), Bezdánból, Csataaljáról (1904 óta Csátalja) és alkalmanként más helyekről is. Az I. világháborút követően meghúzott új országhatár miatt elmaradtak a kívül rekedt területekről addig érkező zarándokok. Változást a II. világháború évei hoztak, abban az időszakban ismét számos délvidéki hívő kereste fel a kegyhelyet. A csurgónál 1948-1949 között végzett munkálatok közben felmerült a kápolna bővítésének gondolata, majd helyette inkább a dombtetőn, a régi vármegyei út mellett építendő templom építésének szándéka körvonalazódott. A tervek elkészítésével Puskás Mihály bajai építési vállalkozót bízták meg. Az elkészült rajzok szerint a kéttornyú templom hossza

Vodica-Máriakert tervezett templomának előlnézeti rajza, felül a kegykép

20 m, szélessége 9 m, toronymagassága 28 m lett volna, és a szállítások nélküli költségeire 185 ezer forintot irányoztak elő. A meginduló lelkes szervezési munkák, tervezett országos felhívás és adománygyűjtés lendületét a korabeli viszonyok előbb lefékeztek, majd leállították. A mintanyomatban megmaradt, de sokszorosításra már nem került felhívás teljes szövege a következő:

Kedves Katolikus Testvér!

Mária-kert kegyhelyen összeseregülő hívőknek nincs templomuk.

Oly sokszor könnyű szökik a szemünkbe, mikor több falu népe Mária ünnepén összejön a Máriakerti Boldogasszony kegyhelyen és templom hiányában sem a gyónás, sem az áldozás nem végezhető el, de még szentmise hallgatása sem. A jelenlegi kis kápolnában alig fér el 3-4 ember. Oly sokszor és sokat segített már bennünket a Szűzanya, így elhatároztuk, hogy templomot építünk tiszteletére. De sajnos, egy aszályos esztendő szűk termése után a mi szegény falunk e költséget nem képes egyedül elviselni. Iparosaink, amit egy egyszerű falusi iparos tud, azt ingyen fogják elvégezni. Mi többségben parasztok a napszámos munkát és a fuvarokat vállaljuk.

De ez mind nem elég... Azért fordulunk a jó Isten nevében kedves katolikus Testvérünkhöz, hogy segítsen bennünket szíves adományaival.

Évszázadok mulasztását pótoljuk, de bízunk Katolikus Testvéreink megértő szívében és segíteni akarásában. Egyben tisztelettel kérjük kedves Katolikus Testvérün-

ket, hogy a mellékelt befizetőlap hátulján közölje velünk azok címét, akiknél ha kérünk, a segítő kézre találunk. Soha el nem múló hálával és szeretettel gondolunk kedves jótevőinkre. Áldja meg őket és hallgassa meg kéréseikben a jóságos Isten és segítse meg minden vállalkozásunkban a Boldogságos Szűz Mária.

Hercegszántó-Máriakert, 1950. szent évében.

Minden segítséget hálásan köszön

Veres Mihály

pápai kamarás, plébános

Balázs József

kegyhely-gondnok

A kegyes adomány befizetésére csekket mellékelünk. F.k.: Veres Mihály „Szabadság” nyomda Baja

Közben a kápolnán és környezetén számos szükség szerinti kisebb karbantartást végeztek el, és igyekeztek Mária igazi virágoskertjévé tenni: muskátlit, szegfűt, futórózsát és számos más virágot ültettek, illetve ápoltak a gondozók. A kegyhelyhez történő közösségi kimenetek és rendezvények a későbbiek során fokozatosan lecsökkentek-megszűntek, s Vodica-Máriakertet a XX. század végéig a helybeliek jellemzően egyénileg látogatták.

Vodica-Máriakert vizéhez több csodás gyógyulás is kötődik, ezek egyikének emlékét őrzi a kápolnától délre hálából állított Mária-szobor, amelyet négy faoszlop által tartott tető véd. Egy majdnem teljesen vak kisfiú mosta szeméit imádsága után Vodica vizével, s a tizedik alkalmat követően megjavult a gyerek látása. A forrásvízben történő fürdetés után egy, a közeli Kollutról származó, gyermekparalízisben szenvedő kislány gyógyult meg. Az I. világháború harctereire vezényelt katonák indulásuk előtt itt imádkoztak szerencsés visszatérésüket kérve védőszentjükhöz, a szántói Szűzanyához.

A XIX. század végén nagyszámú római katolikus szántovai sokac hívő nyelv-liturgikus okokból áttért a görög keleti hitre. Ők 1897-1899 között a falu temploma helyett Vodica-Máriakert kápolnáját látogatták. Az első pravoszláv, fából készült keresztet 1897 körül állították, az elkorhadások miatt a másodikat az 1930-as években, a harmadikat az 1960-as években és negyedikként, 2004-ben, a ma láthatót.

Az egykori vármegyei út szélén, a kegyhelyhez vezető út elején álló, a II. világháború után romossá vált keresztet 1998-ban Varga Imre Rókus (született 1923-ban, családja közvetlenül a Vodica-Máriakert mellett álló, ma már lebontott tanyáján élt) állíttatta helyre. Érdekesség, hogy az im-

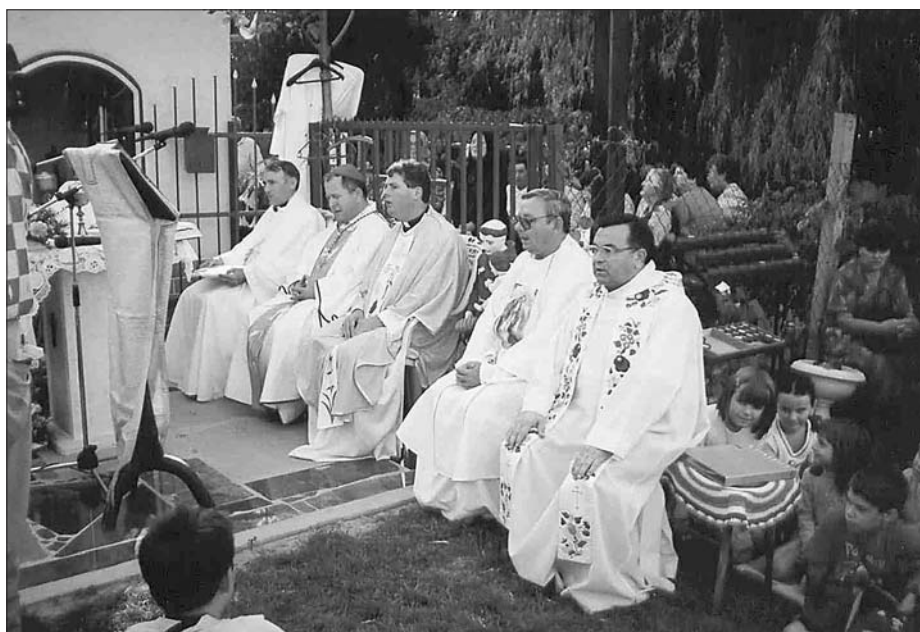
Dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek 2004-ben megáldotta a felújított kápolnát

már betonból készült alap és a helyet övező kerítés kör alaprajzú (a kör alaprajz ötlete Imre bácsi nyugati hadifogsága során látott kereszt-kialakításokból származik). A kapu két oldalán elhelyezett, a zarándokok megpihenését szolgáló egy-egy pad a régi kereszt darabjaiból készült.

Vodica-Máriakert életében fontos dátum lett 2004-ben Kisboldogasszony napja: a hercegszántóiak összefogásának eredményeként megújult kicsiny kápolnát és környezetét szentmise keretében ekkor szentelte fel dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek (a kegyhely történetében a második ide látogató érsek). Azóta a hívek odaadó gondoskodásának és felügye-

letének köszönhetően a kegyhely és környezete rendezett állapotban van, egész évben lehet látogatni. A 2005. évi Kisboldogasszony napi, Polyák Imre plébános atya celebrálta szentmisére Hercegszántón kívül főleg Mohácsról és Homorúdról jöttek zarándokok. A helyi hívek leginkább kerékpárral és személygépkocsival érkeztek, csak néhányuk tette meg gyalogosan az utat.

A kegyhely jövője szempontjából fontos és örömdetes az a tény, hogy a zarándokok között mindegyik korosztály tagjai megtalálhatók. A későbbiekben talán érdemes lenne megfontolni a templomtól vagy a falu szélétől induló processziós jellegű za-

Az újrászentelési érseki mise 2004-ben

Polyák Imre atya miséje 2005-ben, Kisboldogasszony napján

A zarándokok elköszönnek a kegyhelytől

rándoklatot. Jó lenne javítani az ide vezető földút minőségén, mert száraz idő esetén az autók mozgása miatti por, nedves időben a sár nehezíti Vodica-Máriakert megközelítését.

Köszönetemet fejezem ki Polyák Imre hercegszántói plébánosnak Vodica-Máriakert történetének feldolgozása során nyújtott segítségéért, tanácsaiért. Köszönet illeti a már elhunyt Balázs József kegyhelygond-

nok családját, valamint Gorjánác Mária, Nagy Ferenc és Varga Imre Rókus helyi lakosokat, akik segítőkészek voltak a cikk elkészítéséhez szükséges adatok összegyűjtésében.

Dr. Nebojszki László

Ők is tudták, mi a szerelem

Jelky kalandozott, Tóth Kálmán párbajozott

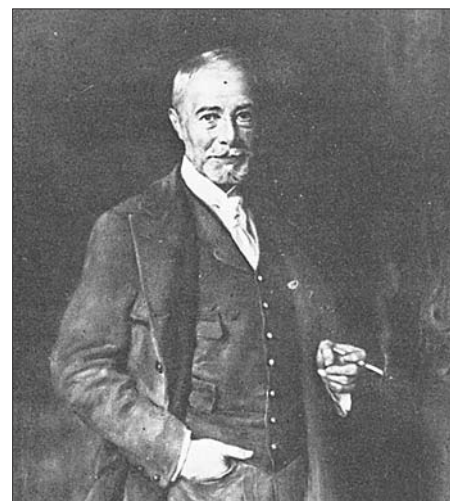
Mi, bajaiak úgy ismerjük városunk hírességeinek minden dicső tettet, akár az egyszerűeket. Daliás hőseinkről nem tudjuk, de leginkább nem is akarjuk elképzelni, hogy nekik is voltak emberi gyengeségeik, botlásaik, sőt néhányan közülük bizony a házasságtörésre vonatkozó isteni parancsolat ellen is vétettek. Mégis, mindezekkel együtt tiszteljük őket, sőt a liezonok, titkok vagy éppen a férfikönnyek még inkább közel hozhatják hozzánk életük történetét.

A tűt és a cernát vándorbotra cserélő világotutazónk, Jelky András számos kalandját megirigyelhetik a férfiak. Abban az időben egy sujtással varrott dolmány 1 forint 75 denárba került, egy selyemmel bélelt posztó nadrágot pedig 40 denárért készítettek el a mesterek. Mint tudjuk, az eredetileg a külhoni tapasztalatszerzésre induló ifjú szabólegény vándorlásai során eljutott többek közt Kelet-Indiába, Dél-Amerikába, Afrikába és Indonéziába is. Számos megpróbáltatás után 1758-ban Batáviában, a mai Dzsakartában telepedett le. Mint talpraesett iparost hamar beválasztották a helybéli tanácsosok testületébe, később jelentős kereskedelmi és katonai feladatokkal is megbízták. Megnősült, azt remélve, hogy

házassága révén szerencsésebbre fordul anyagi helyzete. Apósa azonban, a tehető angol telepes nem bizonyult segítőkésznek. Egy kellemetlen munkaügyet követően Ceylon szigetére kellett utaznia, ahol emberevő pápuák ejtették foglyul. Ketreche zárták, és minden bizonnyal meg is sütöttek volna, ha egy előkelő indiai 16 éves lányának nem esik meg rajta a szíve. Könyörgésével Jelky akkora hatást ért el a lánynál, hogy az kiszabadította és elszökött vele a vadon rejtekébe. A szép fekete lánynak hálából örök szerelmet ígért, és ezt bizonyos értelemben sikerült is betartania. Több mint egy évig éltek együtt a paradicsomi környezetben, ahol két bennszülött szolgálta őket. Jelky mutogatással mesélte el regényes múltját, miközben – igazi bajai lévén – halat és gyümölcsöket falatozott szeretője kebléhez simulva. Noha a lány igyekezett mindennel kedvében járni, hősünk állítólag gyakran volt búskomor, míg nem a mesés szerelemnek a lány betegsége és halála vetett véget. Egy véletlenül arra tévedt hajóval Jelky visszatért Batáviába, majd újabb méltóságokat és vagyont szerzett. Később, felesége halála után gondoskodott lányai sorsáról, majd a határtalan honvágy hazavezette Magyarországra. Itt

hon a legszebbnek nevezett férfikorban még egyszer megházasodott, és fia született. Ezután azonban sajnos már csak egyetlen esztendő adatott neki viszontagságos életéből, amelyben tíz embernek is elegendő élményt gyűjtött.

Csak a textilipar azonos a diákéveit Baján töltő és a városnak sétakertet ajándékozó Déri Frigyes történetében. Amikor Franciaországban Rodin már kőbe faragta minden idők egyik leghíresebb csókját, még

Déri Frigyes

nem lehetett tudni, hogy egy másik szobor a mi Dérink életében is fontos lesz egyszer. Műselyemgyára révén tekintélyes vagyona tett szert, így szívből hódolhatott műgyűjtő szenvedélyének. Feleségével, Brix Lujzával jól megértették egymást; harmóniában éltek steyer-alpesi kastélyukban, és közös kedvtelésük is összekötötte őket. Boldogságuknak 1910-ben egy vadászszerecséltenség vetett véget. A gyászoló Déri mélységesen összetört. Birtokától, könyvtárától és múzeumától is megvált, mert minden imádott hitvesére emlékeztette. A múltból csak felesége szép márványszobra maradt mellette. A szobrot nemzetiszínű szalag díszítette, melybe mindennap friss virágot tűzött. Két évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy ismét erőt érezzen magában az élethez és a műgyűjtéshez.

A városunkat 1840-ben majdnem porig égető tűzvész követő nehéz években az ifjú Türr István katonának állt. A gesztenyeszín hajú, kék szemű, szép szál fiút mindig is szerették a lányok, de igazán ellenállhatatlanná akkor vált a hölgyek számára, amikor kalandos sorsa, tettei nyomán szárnyára kapta a hírt. Az osztrákok által elrabolt, halálra ítélt és csak az angol királynő közbenjárása nyomán kiszabadult szabadságharcos, az olasz egységért vérét áldozó hős, Garibaldi tábornoka amerre csak járt, megdobogtatta a nőszíveket. Harminchat éves volt, amikor 1861-ben Mantovában feleségül vette III. Napóleon unokahúgát, Bonaparte Wyse Adélt. Megismerkedésük története maga a romantika. Egy szép nyári napon az olaszországi Maggiore-tó partján lovagolt, amikor hirtelen felhőszakadás érte. Abban a közeli villában keresett menedéket, amelyben a Bonaparte Wyse család nyaralt. A magas, szőke hajú Adélt megpillantva hirtelen támadással ragadta magával

Türr István

a szerelem. A szabadságát töltő tábornok mindennap látogatást tett a kastélyban, majd rövid idő elteltével meg is kérte a lány kezét. Az esküvő időpontját is hamar kitűzték, ám a mantuai püspök vonakodott összeadni őket, amíg Türr nem igazolja, hogy nőtlen, és nem szerez hiteles születési anyakönyvi kivonatot Magyarországról. Mivel ez csaknem lehetetlennek tűnt, és a szerelmesek nem voltak hajlandók várni, Türr sietve felépíttetett egy kis fakápolnát, ahol jobb híján a táborigényes adta volna össze őket. Ezt azonban a botránytól tartó püspök már nem hagyhatta, inkább beleegyezett a házasságba.

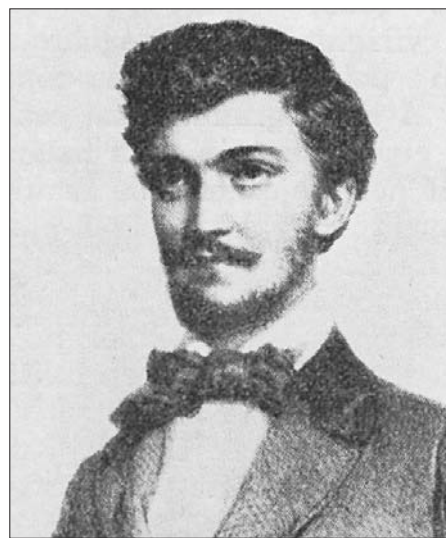

Türr Istváné

Később egy olasz színésznő ejtette rabul a szívét, aki egy leánygyermekkel ajándékozta meg. Az íróként ismertté vált Stefániát azonban csak férjhezmenetele előtt vállalta nevével is. Türr születésének századik évfordulóján egy bajai delegáció Olaszországba utazott, és Stefániának ajándékozták Éber Sándor festőművész alkotását a város látképével. Két évre rá a magyarság őrangyalaként és az olasz-magyar kapcsolatok ápolójaként emlegetett író is ellátogatott Bajára, és a városháza dísztermében előadást tartott.

Türr István törvényes házasságából egy fiú született, aki bizony nem úgy élt, ahogyan hercegnő édesanyja és hős édesapja megálmodta. Raoul, a fiatalon elhunyt, kicsapongó életet élő tengerésztiszt számtalan gondot okozott szüleinek. Felelőtlen anyagi ügyleteit tetézve egyszer eltűnt, így szülei égen-földön, még diplomáciai eszközökkel is kerestették. Évekkel később egy braziliai indián törzsnél találták meg egy francia prostituált oldalán.

Mint a feketétől a hófehér, úgy különbözik az előbb említett világfiétől Tóth Kálmán jelleme. A harcos országgyűlési képviselőt, a tünődő, érző költőt és drámaírókat így nevezte az ország: „a szerelem dalnoka”. Társasági alkalmakkor gyakran énekelték a dalként közismertté vált édes-bús verseit, mint például a „Felleg borul az erdőre” kezdetűt, a szerelmespárok pedig az ő sorait szavalták egymásnak. Az 1848-as szabadságharcot követő gyászos időkben népi ihletésű, hazafias lírája vigasztalta az országot, de emellett vígjátékait és tragédiáit is kedvelték. A Hölgyfutár című lap és az első hazai politikai élclap, a Bolond Miska szerkesztője volt. Nemegyszer került börtönbe az itt leírt, abszolutizmust bíráló szavai miatt. Hűség és becsület. Ez a két szójellemezte szerelmi életét is. Ki tud életre szóló ihletet méríteni egyetlen érintésből, egy kézfogásból? Csakis Tóth Kálmán. Bajai szülőháza szomszédságában lakott egy szép, szőke, búzavirágkék szemű, rózsás arcú zsidó leány. Ninácska volt az első, még gyermeki szerelme, az első múzsa. Esténként találkoztak, amikor a lány sétálni ment édesanyja kíséretében, és az ifjú Kálmán féltéken csatlakozott hozzájuk. Olykor előre siettek, hogy a mama hátrébb maradjon, s ilyenkor röpke, gyengéd pillantásokat, nevetéseket is megengedhettek maguknak. Később egy versében ezt írta: „Te engem szeretsz, én másért lángolok, akinek szíve tán ismét másért dobog. És így tovább.. tovább... más szeret mindenik, oly csillagok vagyunk, kik egymást kergetik.” Ezt az érzést először valószínűleg Ninácska iskolatársa, a kis Paulin esetében élte át. Ez a kislány vállalta a postás szerepét kettejük között, hűségesen hozta és vitte a szerelmesek egymásnak küldözgetett verseit, pedig titokban ő is rajongott a fiúért. Ártatlan vi-

Tóth Kálmán

szonya Spitzer Ninával sok évig tartott, melynek kétségeiből és gyötrelmeiből számos költemény született. Ninának más udvarlója is akadt, akit a lány egy alkalommal a Bárány vendéglőben megbántott azzal, hogy költőnket részesítette előnyben. A sértés megtorlásaként a két ifjú másnap párba jött, s ennek során Kálmán vágást kapott a karján. A sors azonban mégsem tartotta meg őket egymásnak, mivel a lányt végül máshoz adták férjhez.

Tizennyolc évesen talizmánjával, első, nyomtatásban megjelent versével a zsebében küzdött a szabadságharcosokkal. Ezt követően Pesten vállalt szerkesztői munkát, és a siker hamar rátalált. Megismerke-

dett a szintén író Majthényi Flórával, akivel kevésbé a szív, mint inkább a közös érdeklődés kötötte össze. Mivel a korábban vagyonos Majthényi család nem remélhetett jobb partit lányuk számára, 1856-ban összeházasodtak. Noha alkotói munkájukban nagy hatással voltak egymásra, kapcsolatuk 12 év után végül válással végződött. Azt mondják, a reménytelen szerelmek nem múlnak el, s ezt a költő nem sokkal később, a férje mellett boldogtalan Nina halála után is tovább érezte. Egy életrajzírója szerint Tóth Kálmán a szerelem Hamletje. Kosztolányi azt írta róla, hogy a boldogság boldogtalan vándora, az ábránd és a magány regényes költője volt.

Mindezek ismeretében ugye másképpen sétálunk el a szobrával díszített téren, a feleségét oly szépen gyászoló műgyűjtő sétakertjében, máshogyan nézzük a tájat a délceg katona kilátójából, és még kerékbnek tűnik a világ a nagy utazó földgömbjének láttán? E filmbe illő történetek azt juttatják eszünkbe, hogy a valódi kaland és a romantika talán eltűnt a régi időkkel. A mai mozihősök műanyag izmai mögött ritkán találunk ennyi erőt, elszánt-ságot és hazaszeretetet. Ők is voltak gyengék és gyengédek, volt pénz és érdek, és azt is tudták, mi a szerelem. Meg még mennyi mindent...

Katymári Vanda

Koronás halászmester

A múlt század elején egy szegedi halászmester, Bitó János *Az én királyságom* címmel megírta élete történetét. Szó van itt ifjúkoráról, a halhasító tanyák életéről, halászbérleteiről, halszállítás bárkával a Drávaszögéből, arról, hogy halászcárdát nyitott, s egy ízben Ferenc Józsefnek is készített vizából lakomát. Ezzel kapcsolatban említi, hogy a király halászmester is volt. Mint írja, a Habsburgoknál az volt a hagyomány, hogy minden férfi valami mesterséget is kitanult, s Ferenc József éppen a halászatot. Mikor ezt olvastam, nagyon méltányoltam a hagyományteremtő ős előrelátását, hisz a történelem során sokszor elűzték az uralkodókat, legalább legyen valami tisztességes foglalkozása, amiből el tudja tartani népes családját. Elképzeltem Rudolfot, amint kényelmes műhelyben vekkereket javít, vagy valamelyik Lipótot, ahogy hokedlit készít, egy Miksát nadrágot szabva, de az ifjú Ferenc Józsefet (18 évesen már császár!), amint sarat dagasztva hálót húz, nehezen tudtam magam elé idézni. Arra is gondoltam, annyi volt talán csak a hagyomány, hogy egy-egy céh tiszteletbeli tagjává választotta valamelyik herceget. Addig rágódtam a kérdésem, míg a legilletékesebbhez, Habsburg Ottóhoz fordultam. Meglepően gyorsan kaptam meg a mellékelten közölt választ.

Halászaink tehát büszkék lehetnek, hisz elődeik közt király is akadt.

Solymos Ede

HINDENBURGSTRASSE 15
82343 PÖCKING b. STARNBERG
(OBERBAYERN)
TELEFON (0 81 57) 70 15
TELEFAX (0 81 57) 70 87

Pöcking, 2000. október 2.

Kedves Dr. Solymos!

Hálásan köszönöm szeptember 13-án kelt faxját. Tényleg létezett ez a hagyomány a családban, egészen Ferenc József király haláláig. Sok mindenféle ilyen mesterséget tanultak, legalább is a család első csoportjának a tagjai, de persze már apám idejében ez nem volt így, mivel akkor háború volt és akkor egészen mások voltak a feltételek, valamint azért is, mert a háború után már nem lehetett tovább folytatni ezt a hagyományt.

Sajnos nem tudom, hogy milyen mesterségeket tanultak. Hogy ez nem volt "tiszteletbeli" -azt legalább tudom.

Önnek minden jót kívánva,

meleg üdvözléssel,

HABSBURG OTTO

Rendhagyó zenetörténeti előadás

Nagy sikerű, élő és konzervált (CD, DVD) muzikaszóval illusztrált előadást tartott január 19-én a zeneiskola kamaratermében Meizl Ferenc nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanár, a Magyar Állami Operaház zenekarának egykori szólóklarinétosa.

A rendezvény szervezője a Rotary Club Baja volt, amelynek következő nyilvános bemutatójára február 23-án 19 órakor kerül sor a József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház Árpád téri előadótermében. Ekkor a Pump Károly *Baja mindig más* című nagy sikerű fotóalbumának képanyagából készített 17 perces zenés összeállítás tekinthető meg nagyformátumú vetítővászonon. A szerző a vetítés teljes bevételével a Rotary Club Baja fiatalokat segítő szociális projektjeit kívánja támogatni.

Szöveg: Schmidt Antal

Fotó: Deutsch Ottó

Egy kép, egy történet

Fodor Ilda olyan képzőművész, akiben a keramikus, a szobrász, a festő és a grafikus egyszerre van jelen. Mintha csak azon múlna teremtő szelleme műalkotásokban való megjelenítésének formája, hogy éppen szabad-e a családi égetőkemence, amelyben keramikusszobrászművész férjével, Mészáros Gáborral (Mészzy) kell osztoznia...

Fodor Ilda idei első, dr. Rendes Bélánéval (Rajz Kati néni) közös kiállításán a vonatkerteri Iskola Galériában túlnyomórészt rajzaival, festményeivel szerepelt. (Legújabb kisplasztikai közül mindössze néhány archaizáló, rajzos portré került bemutatásra, inkább csak jelzesszerűen.)

A kiállítás fő helyére *Szőlőrigók* című festményét választotta alkotója. Ez a kép szolgál mostani beszélgetésünk kiindulópontjával.

„Igyekszem az életemet úgy szervezni, hogy folyamatosan alkothassak – mondja a művésznő. – Ez nálam belső kényszer, független a külső körülményektől. Ha nincs elég időm, hogy nagyobb lélegzetű kerámia munkába kezdjek, akkor a legkézenfekvőbb kifejezési forma számomra a

rajzolás és a festés. Egyébként is minden képzőművészeti ág elválaszthatatlanul igényli a rajzi, festészeti és plasztikai megoldásokat. Mindez a kerámia műfajára nézve még fokozottabban érvényes.

A színek állandóan jelen vannak az életben, szinte fogva tartanak, így a festés mindig izgatott Még udvarunk színes szürkéit is képes vagyok hosszasan szemlélni és elemezni, hogy egy következő alkotásban esetlen felhasználhassam azokat.

Bár a kiindulópontom mindig a természet, úgy érzem, hogy festézetemre mégsem a naturális megközelítés a jellemző, hanem egyfajta elvont, kissé geometrikus világ, ami azonban csak annyira absztrakt, hogy harmonizáljon az organikus világgal. Az élővilág teremtményei viszont ezáltal válnak szimbolikus formákká.

A madár az emberiség kultúrájának egyik legősibb motívuma, megszámlálhatatlanul sok művészi alkotásban szerepel. Az én szőlőmadaraim tavaly télen szálltak le udvarunkban: a venyigéken maradt, aszott szőlőszemeket csipegették. Én ezeknek a tömzsi, pöttyös mellénykájú madaraknak a ténykedését konyhaablakunkból – kedvenc figyelőállásomból – egészen közelről követhettem nyomon, és ez elég volt ahhoz, hogy megmozgassa festői fantáziámat. Céлом nem volt több, csupán annyi, hogy ugyanaz a melegség járja át a nézőt, mint amit én éreztem a kép megfestésekor. Ha az, amit a színek harmóniájával létrehozok, örömet okoz, akkor már elértem célomat.”

Szöveg: Schmidt Antal

Fotó: Nebojszki László

Játsszuk, ami nincs, de lehetne

Luzsicza Árpád grafikáiról

A bajai művészszerető közönség előtt nem ismeretlen Luzsicza Árpád neve, és alkotásai sem azok. Az édesapa, Luzsicza Lajos festőművész révén bajai kötődésű alkotó munkáit és legkülönfélébb anyagokba kötött jelzéseit, üzeneteit már majdnem egy évtizede rendszeresen, évről évre láthatjuk. (A Sziget – bajai szabadtéri installációs kiállítás rendszeres kiállítója.)

Önmagáról beszélgetve arra kért, ne a művészettörténész tudományos szemüvegén keresztül nézve írjak alkotásairól. Hogy tehát most csak vázlatos képet, gondolatredékeket nyújtok át a tisztelt olvasónak, ne rajtam kérjék számon. Sejtéseket fogalmazok meg, melyek reményem szerint továbbgondolásra, beszélgetésre, vitára ösztönöznek majd. Fogadják inkább a dolog üzenetét: az a szerencséje minden jó műnek, hogy sohasem értik meg őket teljesen.

Legfontosabb feladatukat már beteljesítették művei: hogy játsszunk ezeknek a képeknek ürügyén. Ahogyan Luzsicza játszik a marokkóval, ahogyan egyetlen vonallal játszik haiku-képeiben, ahogyan egy végtelenül egyszerű „sorminta” jeltorzó sűrítésével, ritkításával készít puritán tisztaságú, éles, néhol zord kompozíciókat. Játsszunk együtt vele és egymással! Játsszunk a szemünkkel!

A jelnek tűnő, jelszerűen ismétlődő, visszatérő, inkább gesztusértékű formák hol megbontják, hol építik a művek geometriáját. A jeltorzók mögött pedig, mint a gyermekrajzok festékszagú lapjain, nyers festőszerű színfoltok vonják magukra a figyelmet.

A vászon, a fémlemez vagy a papír felületén megjelenő kollázs jellegű applikált vagy szitázott motívumok sora, a pálcikajáték vagy sorminta alakot öltő gesztusjelek néhol nyugodt, csendes, néhol pedig mind vadabb ritmusa szinte felőrli a hagyományos értelemben vett képmezőt. A tudatos konstrukció és dekonstrukció eredményeként Luzsicza művei áttetsző tisztaságú, játékos egyszerűségű, de ezzel együtt rejtélyes, rejtvényes kompozíciókká váltak.

Úgy tűnik, Luzsicza Árpád egyszerre hódol a rend és a szabadság kényszerének. Egy megidézett kép, motívum vagy szabályrendszer mindig a viszonyítási alap. Elvonatkoztat a festmény taktilis ingereket kiváltó felületétől, ugyanakkor az érzékeny rajzolatú térgrafika mintaként direkter módon kerül kapcsolatba a konkrét tárgyi világgal. Minden tárgyának megvan a maga intimitása. A

sematizált tárgyak, mint egy-egy kimerevített emlékkép lebegnek a síkon, szinte már a sík fölött. Valami olyat körvonalaznak ezek a művek, ami nincs jelen. Igazi animáció, „Mint a koponyámban futó körmozi”. Utalás ez, akár egy jó idézet. Valahol a még és a már között. Ha nem lenne szembeötlő a végtelen türelmű, gondos kivitelezés, mint lényeges alkotóelem, akár koncept szellemségről is beszélhetnénk. De úgy tűnik, itt mégsem erről van szó. A sokszor szándékolatlan redukált eszköztár, a mintaszerű rajzolat hűvös eleganciája bizarr érzékiséggel társul. Az a kevés, amit Luzsicza látta, illetve megjeleni enged, mind anyagában, mind tárgyszerűségében igen sokatmondó. Luzsicza legtöbb művében ott vibrál az a felületi feszültség, melyet nevezhetünk: szeretetnek, szerelemnek, érzékiségnek, szexualitásnak, vagy egyszerűen „csak” játéknak.

De miért is kéne feltétlenül megneveznünk? Vagy éppen nekem megneveznem, ha már egyszer ezt ő éppen nem tette. S ez volt kérésének talán az oka és lényege, amiért nem akarta, hogy a tudományosság szemüvegével nézzem és gondolkodjam róla.

S ha a tudomány nyelve megkötetett, hallgassuk meg, mit mond két költő erről: Weöres Sándor és Szilágyi Domokos:

„Nézz meg egy kódarabot, egy kalapácsot, egy bokrot, egy paripát, egy embert: mindegyik keletkezett, pusztuló, határolt, egyéni, külön-lévő.

De közös lényegük, a létezés, nem keletkezett, nem pusztuló, nem határolt, nem egyéni, nem külön-lévő. A létezés mindenben azonos.

A sokféle keletkező és pusztuló alakzat: ez az élet. Az örök egymásután, melynek minden alakzat csak egy-egy állomása: ez a

létezés. Az ember az egyetlen, aki a változóban a NÉVELRÖGZÍTHETŐT keresi: az értelmét. Az ember az egyetlen, aki önmagában az egyéni és feltételes dolgok alá, a közös és feltétlen létezésig ás: a lélekig.” (Weöres Sándor: A létezés)

1. Játsszuk, ami nincs, de lehetne. Játsszuk, ami nincs, de szeretne lenni. Esendő mimagunkat. Társaink meg mikor unnak? Játsszunk – nem gyermeki babra = babrálás), nem, nem megy a játék babra, hogy megfőzve az ember megenné: ó, építő, ne éhez! Az építés is véres. Tanú rá Kőműves Kelemenné.
2. Játsszuk, ami nincs, ami volt, játsszuk, ami nincs, ami lesz. Poklot s mennyet, hol a holt közel érzi magát földijehez. Földet, hol a menny s a pokol. Játsszuk meg a Nap meg a Hold ragyogását – játsszuk, ahol játszanunk adatott. Légy élő, a jövőt sose főlő, akár az időt a halott.
3. Játsszunk, az idő amíg enged. Játsszunk jámborka türelmet. Játsszunk dugvást belényugvást, játsszuk, ha tudunk, ha tudunk, mást, játsszunk e megunt golyóbison éteri álmot, örökös zeniten a megállott Napot. Játsszunk, ha tudunk.
4. San Franciscót vagy Oslót, Párizst, Stockholmot, szertefoszlott – vagy eljövendő? – álmokat. A játék kábít, álmot ad. S reményt is, „égiekkel játszó”. Olyat, hogy fejbúbunk se látszott ki. Ó, omega s alfa. És keresvén rokonait, fölültheted Csokonait, hol írva vagyon: vak és csalfa.

(Szilágyi Domokos: Játékok II.)

Észak-bácskai barangolások

Növényteni tanulmányaimra visszagondolva, emlékszem, sokszor lapoztam fel a könyvben egy rendszertanilag kiemelten tárgyalt növény, a csikófark képét. Akkor még nem gondoltam, hogy az Alföldre kerülve lehetőségem lesz látni a természetben is a mi flóránkban kissé különlegesen ható növényt. Már a termőhelye is érdekes látványt nyújt az ide látogatóknak, mivel Kéleshalom határának jellegzetes geomorfológiai képződményein, a homokbuckákon él.

A Kéleshalmi-homokbuckák a Kiskunsági Nemzeti Parkhoz tartoznak. A terület 1975 óta védett. A homokbuckákat gyér, mégis változatos növényzet borítja. A nyílt homokpusztagyeppek gyepalkotó füve a magyar csenkesz és a homoki árvalányhaj, még a degradáltabb területek is őrznek olyan karakterfajokat, mint a báránypirosító, a homoki vértő, naprózsa, homokviola, kései szegfű, homoki imola, homoki csúdfű és a homoki kikerics. A nyílt növényzet közti homokfelszíneket zuzmók és mohák borítják. Hasonló jellegű terület található a KNP fülöpházi, bócsa-bugaci területein, azzal a különbséggel, hogy a Duna-Tisza közti homokhát északi részén borókás fehérmýárasok, déli részén galagonyás fehérmýárasok alakultak ki, ez a terület pedig olyan átmenetet képez, ahol mindkét típus megtalálható. A természetes erdőtípusokon kívül a múlt században kezdett homokfásítások eredmé-

*Borókás, galagonyás fehérmýárasok Kéleshalom határában
(fotó: Káldi Gábor)*

nyeként akácosokat ültettek, illetve az 50-es években a homokbuckákat erdei- és fekete-fenyővel ültették be. A kéleshalmi buckák nagy része is fekete-fenyővel van betelepítve, ezt szegélyezi a borókás. Természetes állapotában már csak igen kis terület látható az erdősítések és a mezőgazdasági művelés

miatt. A homokbuckásokra telepített erdők az eredeti fajkészletben változást okoznak az árnyékolás, a megnövekedett avarprodukció miatti humuszfelhalmozódás, így a talaj jellegének megváltozása miatt.

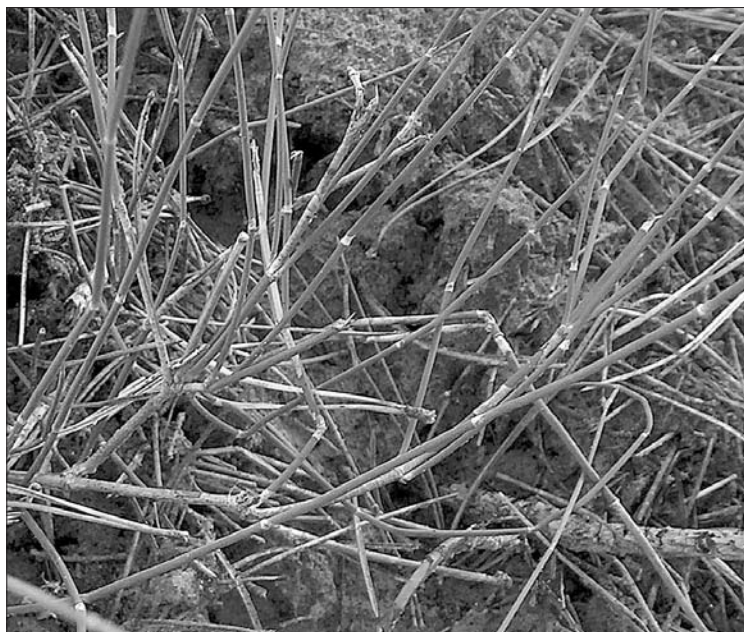
Ilyen beerdősített homokbucka tisztásán találtuk a bevezetőben említett, hazánkban ritka előfordulású növényt. Rendszertanilag a nyitvatermők törzsébe tartozik, érdekessége, hogy bizonyos szerveződésembeli tulajdonságai miatt átmenetet képez a nyitvatermők és a zárvatermők között (edénynyalábjában megjelennek a vízszállító csövek a vízszállító sejtek helyett, ami már a zárvatermő növények sajátja).

Egyetlen család egyetlen nemzetsége (Ephedra) mintegy 40 fajt mutat fel. A nálunk is élő csikófark (Ephedra distachya) 10-30 cm magas, felemelkedő, erősen elágazó szárú, kétlaki kis cserje, zöldesszürke ágakkal. Levelei (a zsúrlókhhoz hasonlóan) alig láthatóak, pikkelyszerűek, a csomóknál kétszűcsű, zöldes hüvelykét alkotnak. Termése éretten piros színű.

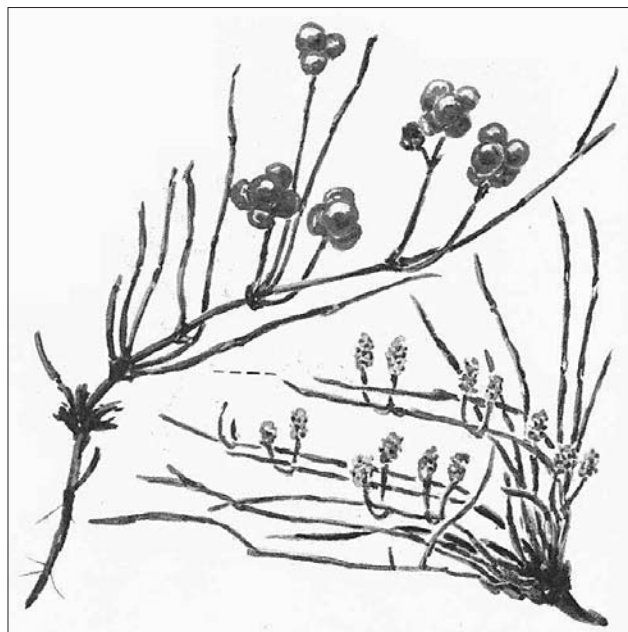
Az Ephedra nemzetség híres hatóanyagáról. Egyes fajokban ephedrin nevű alkaloida van, amelynek élettani hatása az adrenalinéhoz hasonló (emeli a vérnyomást, izgatja a szimpatikus idegrendszer). 1925 előtt Kína volt a világ egyetlen ephedrin szállítója, a hetvenes években Nyugat-Pakisztánban voltak a legnagyobb termőterületei, de

Beerdősített homokbuckák (fotó: Káldi Gábor)

Csikófark (*Ephedra distachya*) fotó: Váradi Zsolt

A növény virágos és terméshajtása (Csapody Vera rajza)

ma már jórészt szintetikusán állítják elő ezt a vegyületet gyógyászati célra.

A nemzetség képviselői Belső-Ázsiától a Földközi-tenger vidékéig, Észak-Amerikában és a Dél-Andokban élnek. Közép-Eu-

rópában legészakibb területe hazánkban van. Ez a nálunk előforduló egyetlen faj mediterrán, szubmediterrán növény, melegkori reliktum, homok és löszpusztákon (Duna-Tisza köze, Mezőföld), dolomit-

sziklákon (Budai hegység) él. Fokozottan védett, hazai természetes populációja potenciálisan veszélyeztetett. Természetvédelmi értéke 30 000 Ft.

Fehér Gizella

Babalesen Nemesnádudvaron

Tavaly november 8-án könyvtáros kolléganőmmel beszálltunk a múzeum kimustrált, öreg Lada Samara gépjárműjébe, és el látogattunk szüleikhez Nemesnádudvarra. A gazdaság állatainak rövid szemléjét követően bementünk a házba, amelynek szobájában Frank Gáspárné Metzinger Éva (szül. 1940) kalauzolt végig bennünket és megmutatta a gyűjteményét alkotó „játékokat”. A játék szót azért tettem idézőjelbe, mert Éva néni babáinak zömét nem koptatta gyerekkéz, leginkább csak díszei a háznak.

Frank Gáspárné elmondása szerint a szegényebb sváb családba született gyerekeknek, így neki sem voltak gyermekkorában babái. A szülőktől leginkább olcsó, kétforintos könyveket kaptak ajándékba, és a munkába való belenevelődés mellett szabad idejükben azokat forgathatták. Valószínűleg ez ösztönözhette őt arra, hogy felnőttkorában, 1974-ben, egy moszkvai kirándulásról két orosz népviseletbe öltöztetett babával térjen haza. Ellentétben utastársaival, akik étkészletet, varrógépet, vagy egyéb apróságot vásároltak. Ettől kezdve bármerre járt – akár Baja, Kiskun-dorozsma vagy Pécs vásárain fordult meg – mindig babákkal telt meg a szatyra.

Frank Gáspárné Metzinger Éva babái között

Miután leánya hírt szerzett édesanyja baszerzetéről, egy alkalommal magyar viseletű lány babával lepte meg, amelyet a bajai Bácska Áruházban vásárolt. Az ajándék dobozán fel volt tüntetve a budapesti játékkészítő címe. Frankné levelet írt neki, és ruha

nélküli, meztelen babákat rendelt tőle. Annak megfelelően, hogy milyen szeretett volna felöltöztetni, részletesen leírta: hosszú, rövid, barna, szőke hajú, kék vagy barna szemű legyen a baba. A megrendelést követően a babakészítő tízesével adta postára a babákat.

Később már egy közelebbi babakészítőtől, a decsi Csötönyi Istvántól vásárolta „kedvenceit”.

Az öltöztetésben Frank Gápárnénak szomszédasszonya, Földházi Jánosné Zsuzsa néni segített. Miután beszerezték a ruhaanyagot, a díszítéshez a több méter csipkét, flittereket, indulhatott a varrás.

Az akkoriban Nemesnádudvaron működő kézimunkaszakkör hatására Éva néni először kalocsai viseletet adott babáira. Később a különböző népviseletek egyes ruhadarabjait képeslapokról, prospektusokról másolta, de sok szép, színes fotót talált egy 1997-es takarékszövetkezeti naptár lapjain is.

Előfordult, hogy a babák közül néhányat Hajóson, Sükösdön falusi varróasszonyokkal öltöztetett fel, így a pendelytől a pártáig hiteles ruhadarab került a babákra.

A babák különös sorsa, hogy életüket néha a szeméttárolóban végzik. Így talált egyszer Éva néni férje egy hercegszántói sokac babát a nemesnádudvari szeméttelen. Hazavitte feleségének, aki a ruhát többszöri mosás, tisztítás után egy új babára adta.

Napjainkra Éva néni gyűjteménye megközelíti a 300 darabot. Anyagukat tekintve

A nemesnádudvari svábok

A gyűjtemény első darabja, az orosz baba

vannak műanyag-, gumi- és porcelánbabák is. Magyarország néprajzi tájairól találunk itt babákat a Tolna megyei és a Kalocsai Sárköz, az Ormánság, a Palócföld, a Matyóföld színesebb, illetve egyszerűbb népviseleteivel. A babák között egyaránt feltűntek a Baja környékére került buko-

A Kalocsai Sárköz magyar népe

Babák sokac népviseletben

vinai székeleyek, a hajósi, nemesnádudvari, császártöltési svábok, a hercegszántói sokac nép, a református Szeremle és Érsekcsanád magyarjai. A nemzetiségek sorát gyarapítja az afrikai, a brazil, a skót, a görög, az orosz népviseletbe öltöztetett baba. Frank Gáspárné édesapja 1941-től kint élt Németországban, az 1980-as években lánya minden látogatása után vagy egy tiroli vagy egy hirrlingeni babát hozott az „öshazából”.

Az unokák szívesen sétálgatnak ebben a babarengetegben, azonban egyet sem emelnek le a polcokról, mert nekik külön „játszós” babák sorakoznak az egyik ágyon. Olykor-olykor mégis előfordul, hogy egy-egy fiú baba leány felé kacsint, és ez nem a véletlen műve.

Kothencz Kelemen

„Tálcium”

Kora téli délután. Bár a nap ragyogóan süt, odakint mégis vacogtató hideg van. Gyülekezünk a városi Művelődési Ház emeleti termében. A heti kerámia-foglalkozásra érkezők lassanként szállingóznak, ki egyedül, mások ismerőseikkel, barátaikkal. Jelenleg népes a fazekesség iránt érdeklődő társaság, ám legtöbbször – bár szeretnék fiúkat is látni közöttük – a szebbik nemhez tartozik. Meglepetésemre vannak idősebbek is. Tapasztalatom szerint ők a legszorgalmasabbak. A fiatalok türelmetlenebbek.

Huszonéves gyakorlatom tapasztalatát igyekszem átadni a szűkre szabott heti két órás körben. Jólesik látni a haladást, az örömteli sikerélményt, amelyhez bizony

hosszú és fáradságos, kudarcokkal teli út vezet. A rátermettség és kemény akarat nem minden esetben lakozik együtt, ezért egy-két hét után el-elmaradoznak néhányan, feladván a kilátástalannak tűnő küzdelmet az agyaggal.

A csoport kezdetben gyakran változott, de végül kialakult egy állandónak mondható létszám, ők konokul, keményen viaskodtak az agyaggal. Több esetben látták az új jelentkezők nagy-nagy vehemenciáját és azt követő, az önbizalmat kíméletlenül letörő kudarcot. A sikertelenség ezzel jár. Nincs kivétel. Vagy mégis?

Délután fél négy. Szállingózik a társaság. Néhány fiatallal éppen a költészetéről beszél-

getünk. Arról, hogy a kerámia, elszakadva hétköznapi célszerűségétől, bizonyos szinten művészet, és ebből adódóan az alkotásban fellelhető az ihlet, akárcsak a költészetben. Szó esik a nagy költőkről, Adyról, József Attiláról, Arany Jánosról. Meglepődöm, hogy az idősebbekben mennyire ott élnek a régebben tanult versek. Máris idéznek, és felszínre bukkannak a mély, lélekben hagyott nyomok. Mielőtt még jobban elmerül-nénk a versekben, történik valami:

– Jó napot! – viharzik be az ajtón nagy lendülettel egy nyúlánk, tizenéves kamasz fiú.

– Hol az a korong? – néz körül a helyiségben. (A korong a belső, kisebb helyiségbe, a kemence mellett áll.)

– Ott van – mutatok a munkaeszközre.

– Itt lehet korongozni? – dörszöli tenyerét sokat sejtetően, s körbetekintve alaposan szemügyre veszi a kicsiny helyiséget.

Nocsak! – hökkenek meg. A tüsténkedő ifjú magabiztossága láttán olyan érzésem támad, hogy ez a fiú tudhat valamit. Alapossabban végigmérem. Magas, rettentően szeplős, laza mozgású, élénk tekintetű srác. Tizenéves mai kamasz, s mint ilyenek, mindenféle nem hétköznapi dolog – mint például történetesen a korongozás – felkelti érdeklődését. E korban magam is így voltam. Azonnal rokonszenvet ébreszt bennem érdeklődése, annál is inkább, mert kevés a „férfi” a kis csapatban. Első ránézésre rátermettnek látszik. No, lássuk, mit tud.

A többiek kíváncsian lesik, amint a fiút a koronghoz invitálom. Ez idáig még nem akadt hozzáértő ifjú. Netán ő lenne az első? Méltán nagy az érdeklődés. Odanyújtom agyagos kötényem.

– Ez meg minek? – néz rám szinte sértődötten nagy barna szemével.

– Ha nem kell... nem kell – vonom meg a vállam. (Hm. Csak nem tisztaságmániás? Nem is oly régen volt ilyen tanulóm...)

– Hol az agyag? – mártja bele óvatosan hosszú vékony ujjait a vizes vödörbe.

– Nem is gyúrsz magadnak? – kérdem, még mindig gyanútlanul. Ismerek kollégát, aki gyúrás nélkül fogott neki a meglehetősen kemény fizikai munkát kívánó korongozásnak, de ő nagyon is értette a szakmát, no meg egy kis vagányság befér a sokszor monoton szériamunkába. (Bezzeg a lazaság időnként „visszaköszönt”, s lehetett javítani...)

– Az meg minek? – vakargatja nem létező szakállát. Szeme tágra mered a csodálkozástól, mintha mondaná: Hogyan is gondolhattok ilyet? Még hogy gyúrni?! Na, ide figyeljete, pupákok!

Nagy lendülettel rúgja a korongot, melynek szokástól eltérő, balra történő forgatása egy pillanatra elgondolkodtat. Suta lenne a srác? A gyanú észrevétlenül takaros kis fészket rak bennem: Palimadárnak néz engem, bennünket.

– Hát akkor „lássuk a medvét”! – gondolom, s markába nyomok egy jó kétkilónyi agyagtömböt. – Vajon ezzel mit fog kezdeni? Bevallom, kissé gonosz dolog, már ami az agyag túlzott mennyiségét illeti. Titkon azonban reménykedem valami csodában, ami majd őt igazolja, akár az én rovásomra.

A szokásos korongra csapás helyett hanyagul rádobja a fémlapra az agyagot, és veszett tempóval pedáloz. Persze, ahogyan

az várható, a sebesen pörgő masszába beleakadnak hosszú ujjai, és ha lehet, még alaktalanabb kupaccá válik a jobb sorsra érdemes agyagtömb.

– Nem jó az agyag – jelenti ki határozott hangon, és oldalra néz a többiekre. Szép számban álljuk körül a korongot. A magyarázat nekik, a zöldfülüeknek szól. A hiba csakis az agyagban lehet, no meg bennem, aki a kezébe nyomta. Szemében vádat vélek felfedezni.

– Jó, adok másikat. – A mellettem álló Erzsikével összenézünk, aki alkalomhoz illő verset idéz súgva: „dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.” Türelmesen várjuk a folytatást.

Az még csúfosabb véget ér.

– Mondd csak, melyik mesternél tanultál korongozni? – kérdezek rá.

– Hááát voltam néhány helyen...

Nem adja fel. Olyan ártatlan képpel néz ránk, mint aki biztos benne, hogy mi, akik száználmasan tudatlanok vagyunk, nem tudhatjuk, valójában milyen is a korongozás. Oly meggyőzően csinálja, hogy ha nem a saját szememmel látom, hallom, óhatatlanul bedőlök neki. Jó. Legyen! Belemegyek a játékba:

– Mezőtúron voltál-e? – kérdem. (Ott ugyanis nem szoktak gyúrni.) Blöffölök.

– Ja... ott is voltam – mondja szemrebenés nélkül. (A blöff ült.) – De csak egy kicsit... teszi hozzá sietve.

– Folytatod? – nézek rá kérdőn. (Bizonyos voltam abban, hogy lázasan keresi a kibívót.)

– Most valahogy nem akar menni – fordul magyarázóan a következő mutatóvagyó kíváncsi „közönség” felé.

– Talán mégis gyúrjak neked egy adagot? – s máris szelek a vágóval egy jóval kisebb tömböt.

– Ja, az jó lesz, köszönöm, most igazán menni fog. – Izeg-mozog a korong kényelmesnek egyáltalán nem mondható deszkáulőlkéjén.

Tiszta sor. A srác el akarja kápráztatni a körülötte állókat, s hogy mi okból, azt egyelőre nem tudom. Mindenesetre „veszem a lapot”. Gyúrok neki, s szépen formált „bucit” nyomok a kezébe. Nagy sóhajjal lecsapja, minek nyomán agyagpöttyösek leszünk valamennyien. Nyomban tágul a kör. Ez már azért nem járja! Megeléjelem.

– Most ülsz először korongon, ugye? – markolom el vékony karját.

– ÁÁÁ, dehogy, csak most nem akar menni... – próbál nem túl erős szorításomból szabadulni.

– Nem szégyen, ha valamit nem tudsz – engedem el a karját.

Forgatja a fejét, de menekülésre nincs esélye, most már szint kell vallania. Mégsem teszi.

– A jövő héten biztosan menni fog... és a kezem is fáj... – sandít rám. Tudom, hogyan értem, ámbar annyira azért mégsem szorítottam a karját.

– Szóval meg szeretné tanulni... – próbálok mindazonáltal segítségére sietni.

Zavar egyáltalán nem látszik rajta, mégis tudom, érzem, kétségbeesetten gondolkodik.

– Legközelebb vázát fogok csinálni! Ekkorát! – s mutatja. Arca felderül, s szinte vibrálnak arcán a szeplői. Nem enged egy jótányit sem. Tökéletes magabiztossággal mondja, olyan határozott hangsúllyal, amit nem lehet másképpen érteni: Meg fogom csinálni és kész. Majd meglátjátok!

Miközben kisegítem a korong mögül, beszállingóznak a kisebb gyerekek. Hallván az ifjú jövőre vonatkozó bejelentését, azonnal körülveszik, s zajongva kérik:

– Ugye, csinálsz majd nekünk kis bögrét?! (A sikerélmény tehát mégsem maradt el, ők természetesen fenntartás nélkül hisznek neki.)

– Hogyne. Természetesen – méltóságteljesen pillant le rájuk, a győztesek tökéletes magabiztosságával.

Ekkora arcátlanlás láttán egyszerűen belem akad a szó. A régebbi szakkörösök nem szólnak, nyilvánvaló, tőlem várják a fonák helyzet feloldását. Inkább nem szölok.

A fiú a jövő heti viszontlátás reményében elköszön, majd cseppet sem sietve, emelt fővel távozik. Becsukódik mögötte az ajtó. Azonnal kitör a nevetés. Egyszerűen nem tudunk rá haragudni. De azért elgondolkodunk. Ebből a fiúból vagy nagy üzletember lesz – amit őszintén remélek –, vagy rendkívüli képességű széllhám.

Hiába vártuk, a következő héten nem jött el, és az azt követők egyikén sem.

Nemsokára kitavasodott. Lányom, aki szakmai gyakorlatát töltötte a S... Szálló-dában, egy vacsorakor elmesélte, milyen furcsa jelenet tanúja volt a munkahelyén. Egy fiatal, magas, kirívóan szeplős fiú, szélesen gesztikulálva, mint valami házigazda, vendégeket invitált az előkelő, elegáns étterembe. (Mint kiderült, német turisták voltak.) Otthonosan mozgott, mint aki ilyesféle helyekhez szokott, Magához intette a pincért, és fölényes biztossággal szólott:

– Ők a vendégeim. Kérem, foglalkozzon velük, vegye fel a rendeléseket! Természetesen beszélek nyelveket, de a német egyelőre nem megy úgy.

Bodor Tóth Zoltán

Védendő védtelenek: a citromlepke

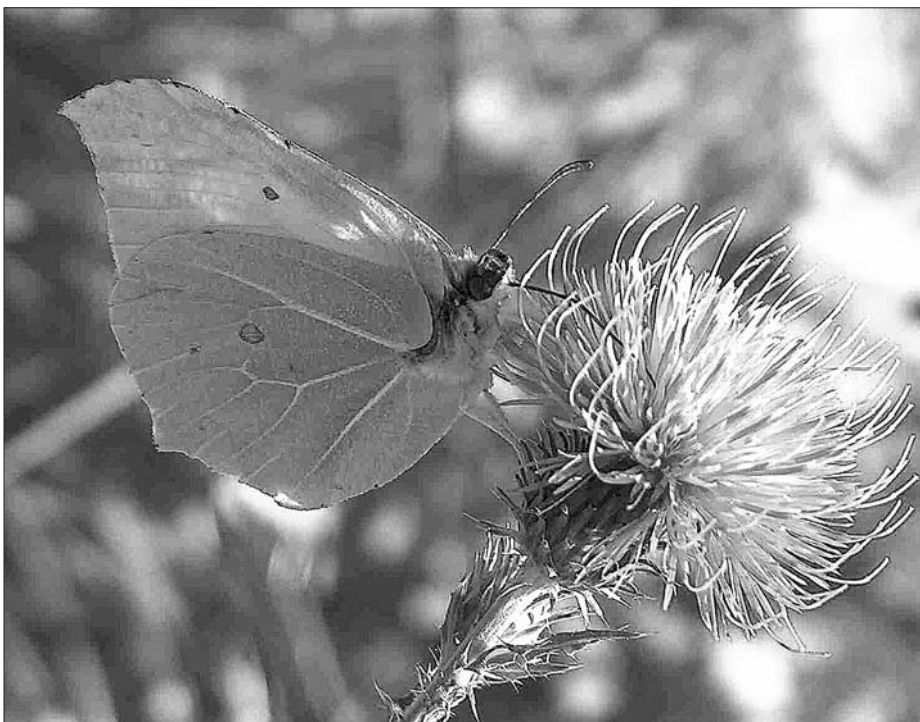
A citromlepke (*Gonepteryx rhamni*) környezetünk azon lepkéje, amely hosszú élete során leginkább az év egy rövid időszakában figyelhető meg, majd eltűnik vagy kevésbé észrevehető az élővilág sokszínű kavalkádjában. A lepke tél vége felé, egy-egy hirtelen támadt erős napsütésben már feléled, és előbújik nem különösebben védett telelőhelyéről, amely faodvakban, száraz levelek közt vagy hasonló védelmet nyújtó helyeken lehet. Ilyenkor és az ezt követő tavaszi nászrepülés idején láthatjuk leginkább az erőteljes röptű citromlepkét. A hímeket könnyen felismerhetővé teszi citromsárga alapszíne, míg a nőstény hasonló adottsága zöldesfehér. Így utóbbi röptében könnyen összetéveszthető a káposztalepkével. További jellegzetesség a 2,5-3 centiméter hosszúságú elülső szárnyélek csúcsot formázó, kifelé hajló vége és a hátsó szárnyak érdekes formája, amelyen szintén megfigyelhető egy csúcs. Mindkét nem szárnyainak középső részét néhány narancssárga petty díszíti. Levélen vagy virágon citromlepkét széttárt szárnyakkal nem lehet látni, ennek valószínű oka, hogy összezárt szárnyai mimikrit jelentenek számára: ebben a testhelyzetben kissé el-sárgult falevéltre hasonlít.

Petéit tápnövényére, a kutyabengere rakja. A május végén, június elején kikelő

zöldes árnyalatú és oldalukon fehér csíkozású karcsú hernyók (az összkép kitűnő álcázást biztosít számukra az énekesmadarak ellenében) nagyjából egy hónap múlva bábozódnak be. A július vége felé előbújó kifejlett lepkék a következő tavasz végéig repülnek. Életükben vannak kevésbé aktív időszakok is: kánikulák idején a citromlepkék elbújnak, és télen jó fagyűrő képességüknek köszönhetően szinte teljesen védtelenül telelnek át.

A rovarok egyik legnépesebb rendjébe tartozó lepkék közel 200 000 fajt számlálnak, Magyarországon mintegy 4500 fajuk fordul elő. Közülük 18 tartozik a fehérlepkék családjába, amelynek egyik tagja a citromlepke is. Földünkön a citromlepke Eurázsia nagy részén (a két kontinens északi területei, valamint Kréta kivételével) és Észak-Afrikában él. Magyarországon, így Baja környékén nem túl gyakori, de mindenhol számíthatunk felbukkanására. Közeli rokona a Mediterráneumban előforduló kleopátra citromlepke (*Gonepteryx cleopatra*). Ezt a nálunk élő hím citromlepkétől a világosabb szárnyfonák és az elülső szárny narancsszínű behintése, a nőstény citromlepkétől a kevésbé zöldes alapszín különbözteti meg.

Dr. Nebojszki László

A virágon szívogató hím citromlepke szárnyán jól kirajzolódik az eresz

Tisztelt Olvasóink!

Amióta lehetőség van a személyi jövedelemadó 1%-ának közcélokra történő felajánlására, a Bajai Honpolgár Alapítvány évről évre jelentős összeghez jut a lapot szerető olvasók jóvoltából, s ez is biztosítéka a zavartalan, folyamatos megjelenésnek.

Kérjük, hogy ebben az évben is döntsenek javunkra: kedvezményezettként válasszák alapítványunkat!

Adószámunk: 19047403-103

*A Bajai Honpolgár
Alapítvány Kuratóriuma*

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISBN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bánáti Tibor, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**